

ŠTA JE NAMA NAŠA BORBA DALA?

Stavovi javnosti o
antirodnim narativima
u Bosni i Hercegovini

Šta je nama naša borba dala?

Stavovi javnosti o antirodним narativima
u Bosni i Hercegovini

Autor: Srđan Puhalo

Dizajn i prelom: Branislav Slijepčević

Izdavač: Helsinški parlament građana Banja Luka

Godina: 2025

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

305:32.019.5(497.6)

ПУХАЛО, Срђан, 1972-

Šta je nama naša borba dala? : stavovi javnosti o antirodним
narativima u Bosni i Hercegovini / Srđan Puhalo. - Banja Luka :
Helsinški parlament građana, 2025 ([S.l. : s.n.]). - 47 стр. : илустр. ;
30 см

Текст дјелимично штампан двостубачно.

ISBN 978-99938-28-36-5

COBISS.RS-ID 143682561

This material is completely or partly financed by UK International Development and The Kvinna till Kvinna Foundation, that do not necessarily agree with the opinions expressed within. The author alone is responsible for the content.

Ovaj materijal je u potpunosti ili delimično finansiran od strane UK International Development i Fondacije Kvinna till Kvinna, koje se ne moraju nužno slagati sa mišljenjima izraženim u njemu. Autor/ica je jedini odgovoran za sadržaj.

SADRŽAJ

Uvod	4
Specifični ciljevi	6
Metodologija	8
Demografski podaci	9
Rezultati istraživanja	14
Rezime	34
Najvažniji zaključci	37
Fokus grupe	39
Završna riječ	45

Uvod

Tokom posljednje decenije Bosna i Hercegovina, kao i većina evropskih država, svjedoči intenziviranju javnih i političkih debata o pitanjima roda, seksualnosti, porodičnih vrijednosti i ljudskih prava. U središtu tih rasprava nalaze se tzv. antirodni pokreti – različite grupe, organizacije i inicijative koje se protive politikama rodne ravnopravnosti, pravima LGBTIQ+ osoba, seksualnom obrazovanju, ljudskih prava, demokratskih vrijednosti. Ovi pokreti u BiH predstavljaju složen društveno-politički fenomen koji objedinjuje konzervativne vjerske institucije, desne političke partije, udruženja građana, medijske platforme i pojedince koji se javno predstavljaju kao zaštitnici „tradicionalnih vrijednosti“, „porodice“ i „nacionalnog identiteta“.

Pojam antirodni pokreti odnosi se na transnacionalne i lokalne mreže koje nastoje osporiti postojeće standarde ljudskih prava i politike rodne jednakosti uspostavljene kroz međunarodne dokumente, poput Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)¹, Pekinške platforme za akciju², te Istanbulske konvencije Vijeća Evrope³. U Bosni i Hercegovini, ovi pokreti su naročito došli u fokus javnosti nakon procesa ratifikacije Istanbulske konvencije 2013. godine⁴ i kasnijih pokušaja njene implementacije kroz nacionalne strategije za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Njihova retorika često uključuje tvrdnje da „rod“ nije stvarna kategorija, već „ideološki konstrukt“ koji navodno ugrožava tradicionalnu porodicu, vjeru i nacionalne vrijednosti.

U društvu koje je već duboko podijeljeno po etničkim, vjerskim i političkim linijama, antirodni diskursi nalaze plodno tlo.

Oni se uklapaju u šire procese restauracije konzervativnih i patrijarhalnih vrijednosti, ali i u populističke strategije političkih elita koje koriste teme „moralnog poretka“ kako bi skrenule pažnju sa ekonomskih, socijalnih i korupcijskih problema. U tom kontekstu, antirodni narativi ne predstavljaju samo moralni otpor prema emancipatorskim politikama, već i oblik političke mobilizacije i ideološke homogenizacije društva.

1 <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija%20Kratak%20vodi%C4%8D%20kroz%20CEDAW.pdf>

2 http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinaska_deklaracija.pdf

3 <https://arsbih.gov.ba/istanbulska-konvencija/>

4 https://hcabl.org/wp-content/uploads/2022/03/Ilma_Garankic_esej1_merged-1_organized.pdf

Antirodni pokreti u BiH ne djeluju izolovano – oni su dio globalne mreže koja se formirala kao reakcija na napredak feminističkih i LGBTIQ+ pokreta. Istraživanja u zemljama Centralne i Istočne Evrope⁵ (npr. Poljskoj, Mađarskoj, Hrvatskoj i Srbiji) pokazuju da se antirodne kampanje često oslanjaju na slične narative, simbole i strategije, te da su povezane s određenim međunarodnim akterima, uključujući religijske organizacije, konzervativne think tankove i političke fondacije. U BiH, njihovo djelovanje karakteriše hibridni spoj lokalnih religijskih autoriteta, nacionalnih političkih struktura i međunarodnih konzervativnih mreža, što dodatno komplikuje razumijevanje njihove društvene uloge.

U javnom prostoru BiH⁶, antirodni pokreti najčešće se manifestuju kroz kampanje protiv uvođenja rodne terminologije u zakonodavstvo, protiv seksualnog obrazovanja u školama, protiv prava LGBTIQ+ osoba na javno okupljanje, te kroz pokušaje delegitimizacije organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom ljudskih prava. Mediji i društvene mreže imaju ključnu ulogu u širenju njihovih poruka, pri čemu se koristi retorika straha, moralne panike i dezinformacija. U mnogim slučajevima, „antirodni“ narativi prepliću se s teorijama zavjere, antizapadnim stavovima i nacionalističkim diskursima, čime dodatno polarizuju javnost.

Poseban izazov u istraživanju ovog fenomena predstavlja činjenica da antirodni pokreti u BiH djeluju u kontekstu slabih institucija, nedostatka medijske pismenosti i rastuće društvene nesigurnosti. Njihove poruke o „zaštiti djece“, „očuvanju porodice“ i „odbrani tradicije“ često imaju emocionalnu i simboličku snagu, što ih čini privlačnim širokom sloju građana i građanki, naročito u manjim zajednicama i među religijski orijentisanim populacijama. Na taj način, oni uspijevaju uticati ne samo na javno mnijenje, već i na javne politike, obrazovne programe i čak zakonodavne procese.

Upravo zbog sve većeg uticaja i prisustva u javnosti stavova antirodne organizacije u BiH, namjera nam je bila da ispitamo stavove građana i građanki Bosne i Hercegovine o pravima žena, rodnoj ravnopravnosti i položaju LGBT osoba, te da analiziramo povezanost tih stavova sa nacionalnim, religijskim i tradicionalnim vrijednostima, stepenom religioznosti i političko-ideološkom orijentacijom (liberalno-konzervativnom osi).

5 Anali_HPD_2020_07.pdf

6 <https://hcabl.org/wp-content/uploads/2024/12/Citanka-antirodnog-djelovanja-u-BiH-WEB.pdf>

Specifični ciljevi

01. Stavovi o pravima i položaju žena

- Ispitati kako građani i građanke BiH percipiraju ostvarenje ženskih prava u društvu i potrebu za daljim zalaganjem za rodnu ravnopravnost.
- Analizirati stavove o jednakosti muškaraca i žena u oblastima nasljeđivanja, zapošljavanja, rukovođenja, politike i obrazovanja.
- Utvrditi nivo podrške ili otpora prema ideji da žene treba da imaju punu autonomiju nad svojim tijelom, uključujući pravo na abortus i kontracepciju.

02. Tradicionalne i patrijarhalne predstave o ulozi žena

- Ispitati koliko su prisutni tradicionalni i patrijarhalni obrasci u poimanju porodičnih i rodni uloga (npr. muškarac kao glava porodice, žena kao domaćica).
- Analizirati stavove o „prirodnim sposobnostima“ žena i muškaraca, te percepcije o ženskom liderstvu, zaposlenju i ulozi u javnom prostoru.
- Utvrditi koliko su ukorijenjeni stereotipi o ženama u sferama politike, sporta i medija.

03. Stavovi prema nasilju i seksualnom uznemiravanju

- Analizirati u kojoj mjeri građani i građanke opravdavaju ili osuđuju različite oblike nasilja nad ženama.
- Ispitati prisutnost victim-blaming stavova (npr. da je žena „sama kriva“ ako doživi uznemiravanje).
- Ispitati nivo podrške institucionalnim i društvenim mehanizmima zaštite žena od nasilja.

04. Stavovi prema LGBT osobama

- Utvrditi opšti nivo prihvatanja ili odbacivanja LGBT osoba i njihovih prava.
- Analizirati u kojoj mjeri građani i građanke podržavaju prava LGBT osoba u oblastima braka, rada, obrazovanja i javnog života.
- Ispitati percepcije LGBT populacije u kontekstu religije, tradicije i „zapadnih vrijednosti“.

05. Stavovi o seksualnosti i rodnim ideologijama

- Ispitati dominantne moralne i religijske stavove o seksualnosti (seks prije braka, kontracepcija, abortus, promjena pola).
- Ispitati prisutnost narativa o „rodnoj ideologiji“ i percepciju njenog uticaja na tradicionalnu porodicu i društvo.

06. Povezanost vrijednosnih orijentacija sa stavovima o rodu i seksualnosti

- Analizirati kako nacionalni identitet, religijska pripadnost i stepen religioznosti utiču na stavove prema pravima žena i LGBT osoba.
- Ispitati povezanost između političko-ideološke orijentacije (liberalno-konzervativne skale) i stavova o rodnim i seksualnim pitanjima.
- Utvrditi da li postoje razlike u stavovima prema polu, uzrastu, obrazovanju, mjestu stanovanja (selo/grad) i entitetu prebivališta.

7. Porodični modeli i vrijednosti

- Analizirati idealne modele porodice koje ispitanici smatraju poželjnim, u poređenju sa stvarnim porodičnim strukturama u kojima žive.

Metodologija

Istraživanje je provedeno u drugoj polovini oktobra 2025. godine na uzorku od 1657 građana Bosne i Hercegovine. Prilikom kreiranja uzorka vodili smo računa da unutar uzorka imamo reprezentativnost po entitetima, regionima u Republici Srpskoj, kantonima i opštinama.

Upitnik je kreiran u saradnji sa Helsinškim parlamentom građana Banja Luka. Pored socio-demografskih podataka u upitniku se nalaze i pitanja koja se tiču antirodnih stavova tj. rodne jednakosti, stava o LGBT populaciji, stavovi o ženskom seksualnom i reproduktivnom zdravlju, tradicionalnim vrijednostima i feminizmu. Takođe smo zamolili ispitanike da nam opišu kako zamišljaju idealnu tradicionalnu porodicu i porodicu u kojoj sada žive. Na kraju smo ih pitali da li znaju razliku između roda i pola.

Prilikom prikupljanja podataka koristili smo metod onlajn ankete. Link sa anketom je distribuiran potencijalnim ispitanicima, a oni su dobrovoljno i samostalno popunjavali upitnik. Kontrolisano je 20% upitnika gdje smo provjerili da li su određene osobe istinski odgovarale na upitnik. Takođe su urađene i dvije fokus grupe u Banjaluci i Tuzli, na kojima smo razgovarali o nekoliko tema: šta su tradicionalne vrijednosti, kakav je odnos tradicije prema ženama, kakav je položaj žena danas i šta misle o ravnopravnosti polova. U Banjaluci je fokus grupa brojala devet članova, četiri muškarca i pet žena, a u Tuzli tri muškarca i šest žena.

Demografski podaci

U ovom poglavlju prikazani su osnovni socio-demografski podaci ispitanika.

Tabela 1. Pol ispitanika

	N	%
Muškarci	521	31.4
Žene	1129	68.1
Nešto drugo	7	0.4
Total	1657	100.0

U okviru uzorka nalazimo dvije trećine žena (68.1%) i 31.4% muškaraca.

Tabela 2. Starost ispitanika

	N	%
Do 30 godina	288	17.4
Od 31 do 40 godina	372	22.5
Od 41 do 50 godina	565	34.1
Više od 51 godine	427	25.8
Ne želi da se izjasni	5	0.3
Total	1657	100.0

Pogledamo li starost ispitanika možemo da vidimo da je svaki treći ispitanik starosti od 41 do 50 godine (34.1%), dok je 25.8% ispitanika starije od 51 godine. Svaki peti ispitanik (22.5%) je starosti od 31 do 40 godine. Ispitanika mlađih od 30 godina je 17.4%. Na ovo pitanje nije odgovorilo 0.3% ispitanika.

Tabela 3. Obrazovanje ispitanika

	N	%
Nezavršena osnovna škola	2	0.1
Završena osnovna škola	36	2.2
Završena srednja škola	496	29.9
Završena viša škola	133	8.0
Završen fakultet	682	41.2
Završene master studije (magistarske studije)	238	14.4
Završene doktorske studije	44	2.7
Završene specijalističke studije	18	1.1
Bez odgovora	8	0.5
Total	1657	100.0

Imajući u vidu formalno obrazovanje ispitanika, vidimo da je najveći procenat onih sa završenim fakultetom (41.2%), a slijede ispitanici sa završenom srednjom školom (29.9%), završenim masterom ili magistarskim (14.4%). Osnovnu školu ima 2.2% ispitanika, a bilo kakvo obrazovanje nema njih 0.1%. Višu školu ima njih 8%. Doktorske studije je završilo 2.7% ispitanika, a 0.5% nije dalo odgovor.

Tabela 4. Radni status ispitanika

	N	%
Đak	30	1.8
Student/kinja	85	5.1
Zaposlen/a	1305	78.8
Nezaposlen/a	123	7.4
Penzioner/ka	104	6.3
Bez odgovora	10	0.6
Total	1657	100.0

Među ispitanicima najviše je zaposlenih (78.8%), a slijede nezaposleni (7.4%) i penzioneri (6.3%). Učenika i studenata je 6.9%, dok 0.6% nije odgovorilo na pitanje.

Tabela 5. Mjesto stanovanja

	N	%
Gradsko naselje	1344	81.1
Seosko naselje	311	18.8
Bez odgovora	2	0.1
Total	1657	100.0

Od ukupnog broja ispitanika njih 81.1% živi u gradskim naseljima, a 18.8% u selu.

Tabela 6. Entitet

	N	%
Republika Srpska	469	28.3
Federacija BiH	1152	69.5
Distrikt Brčko	36	2.2
Total	1657	100.0

Dvije trećine ispitanika živi u Federaciji BiH (69.5%), a 28.3% u Republici Srpskoj, dok 2.2% dolazi iz Distrikta Brčko.

Tabela 7. Etnička pripadnost

	N	%
Srbin	339	24.1
Hrvat	237	14.3
Bošnjak	555	33.5
Drugo	64	3.9
Bosnac i Hercegovac	389	23.5
Bez odgovora	13	0.8
Total	1657	100.0

Najveći broj ispitanika 33.3% su Bošnjaci, dok je skoro podjednak procenat Srba (24.1%) i Bosanaca i Hercegovaca (23.5%). Ostalih je 3.9%, a 0.8% se nije izjasnilo.

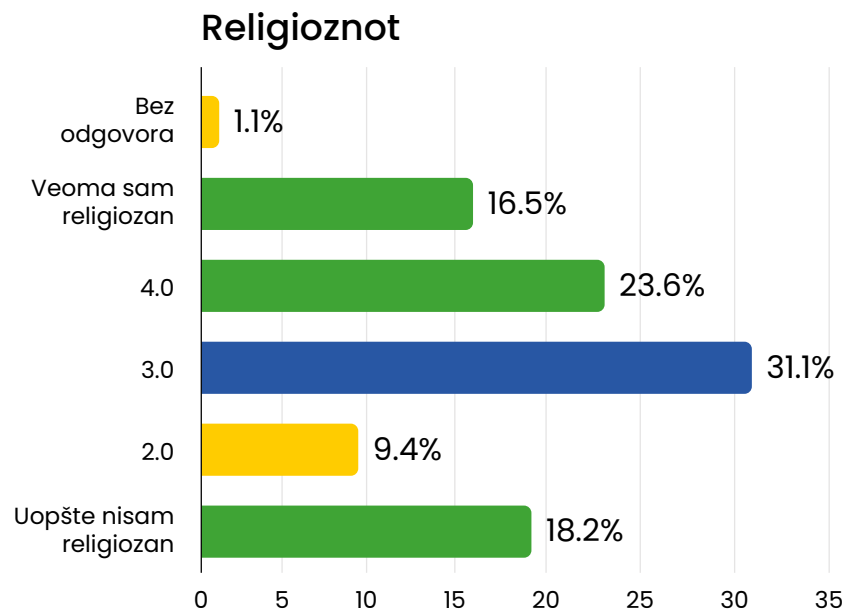
Tabela 8. Vjerska pripadnost

	N	%
Pravoslavac	369	22.3
Katolik	240	14.5
Musliman	710	42.8
Drugo	63	3.8
Agnostik i ateista	258	15.6
Bez odgovora	17	1.0
Total	1657	100.0

Imajući u vidu religijsku pripadnost ispitanika 42.8% su muslimani, 22.3% pravoslavci, dok je skoro podjednak procenat katolika (14.5%) i agnostika i ateista (15.6%). Drugih je 3.8%, a 1% se nije izjasnilo.

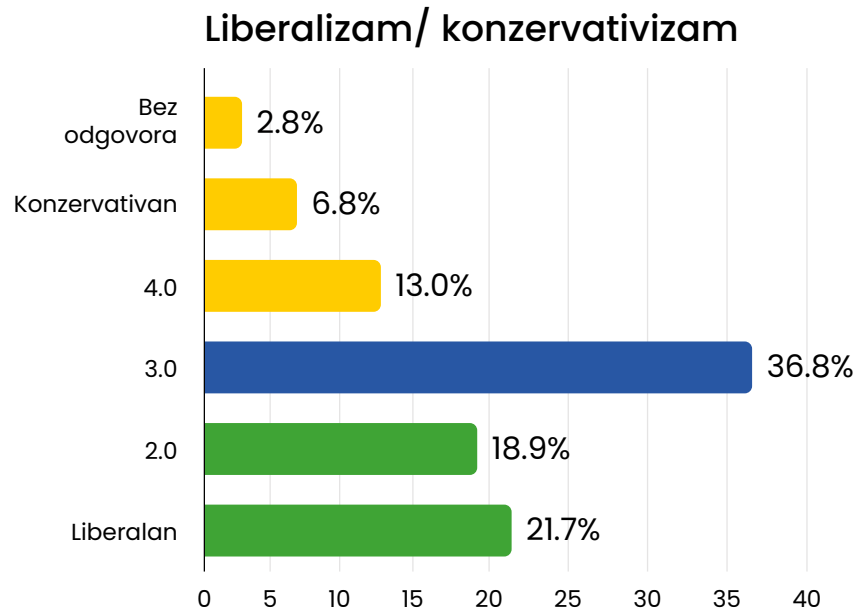
Garfika 1.

Ispitanici su imali mogućnost da na skali od 1 (uopšte nisam religiozan) do 5 (veoma sam religiozan) procijene svoju religioznost. Dobijeni rezultati pokazuju da je najveći procenat onih umjereno religioznih (31.1%), potom prilično religioznih (23.6%) i veoma religioznih (16.5%). Svaki deseti ispitanik (9.4%) uglavnom nije religiozan, dok 18.2% tvrdi da uopšte nisu religiozni. Prosječna vrijednost religioznosti iznosi 3.1.

Garfika 2.

Ispitanici su imali mogućnost da na skali od 1 (liberalan) do 5 (konzervativan) procijene svoju ideološku pripadnost. Dobijeni rezultati pokazuju da je najveći procenat onih koji se nalaze u centru (36.8%), ali da potom raste procenat liberalnih ispitanika (40.6%) u odnosu na konzervativne (19.8%). Prosječna vrijednost ispitanika na skali liberalizam/konzervativizam iznosi 2.6.

Prije nego što krenemo sa analizom rezultata moramo imati u vidu strukturu uzorka tj. da u njemu preovladavaju žene, visokoobrazovani i stanovnici gradova, dok imamo visok procenat onih koji sebe opisuju kao Bosanci i Hercegovci. Ispitanici su umjereno religiozni i ideološki pripadaju centru.

Rezultati istraživanja

Prije nego što predstavimo rezultate kvantitativnog istraživanja prikazaćemo najvažnije nalaze iz fokus grupa, što će nam pomoći da dobijene procenete bolje razumijemo, s obzirom da smo u fokus grupama razgovarali o tradiciji, tradicionalnim vrijednostima i ženskim pravima.

Šta smo saznali iz fokus grupa?

Učesnici fokus grupa tradicionalne vrijednosti najčešće povezuju sa porodicom, podjelom uloga iz prošlosti, autoritetom najstarijeg člana porodice i običajima koji se prenose „s koljena na koljeno“. Tradicija se vidi kao povratak u vrijeme djetinjstva i životni stil njihovih baka i djedova. Iako se navode određene koristi tradicionalnog okvira – red, sigurnost, poštovanje i jasna podjela uloga – većina učesnika ističe da je položaj žene u takvom sistemu bio ograničen i neravnopravan.

Za žene su tradicionalne vrijednosti često značile ograničenu slobodu, pritisak da čute o problemima i strože norme ponašanja i odijevanja u odnosu na muškarce. Istaknuto je da su greške žena u prošlosti teže praštane i da se i danas očekuje da žene uspješno obavljaju i poslovne i porodične obaveze, što stvara dodatni teret.

Religija se prepoznaje kao faktor koji utiče na percepciju uloge žene, ali se češće kritikuje njena savremena interpretacija, a ne sama vjerska učenja. Uočeno je i da vjerske institucije djeluju zatvoreno i slabo odgovaraju na potrebe običnih ljudi.

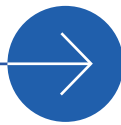
Većina učesnika smatra da tradicionalne vrijednosti danas imaju manji uticaj nego ranije i da žene u principu imaju veću slobodu. Međutim, rodne uloge u praksi ostaju djelimično tradicionalne, iako se sve češće mijenjaju ili dijele. Stavovi o obrazovanju žena su podijeljeni: pojedine žene smatraju da muškarcima smetaju obrazovane partnerke i supruge, dok muškarci najčešće ističu da obrazovanje vide kao prednost za svoje kćerke i sestre.

Nasljeđivanje, odluke o djeci i zdravstveni pregledi se danas posmatraju ravnopravnije nego ranije, iako i dalje postoji nedostatak edukacije i navika, posebno po pitanju brige o ženskom zdravlju. U politici žene nailaze na otpore uglavnom kod starijih generacija, dok mlađi muškarci i žene političku i profesionalnu ravnopravnost smatraju normalnom.

Većina učesnika ne podržava smanjenje ženskih prava i ne vidi koja bi se to prava danas mogla ukinuti. Kao područje koje zahtijeva dalji rad najčešće se navodi zaštita žena od nasilja. U Tuzli je vidljiv i stav da država ne treba plaćati nadoknadu za kućni rad, jer je to stvar porodičnog dogovora, a ne državne intervencije.

Feminizam je pojam koji mnogima djeluje nejasno, opterećen negativnim konotacijama i često pogrešno korišten – i kao uvreda i kao odbrana. Problematicnim se doživljavaju ekstremne interpretacije feminizma i njegovo poistovjećivanje sa stavovima o rodnim identitetima, što kod dijela učesnika izaziva otpor. Ipak, većina sagovornika prepoznaje da je feminizam donio važna prava i mogućnosti ženama.

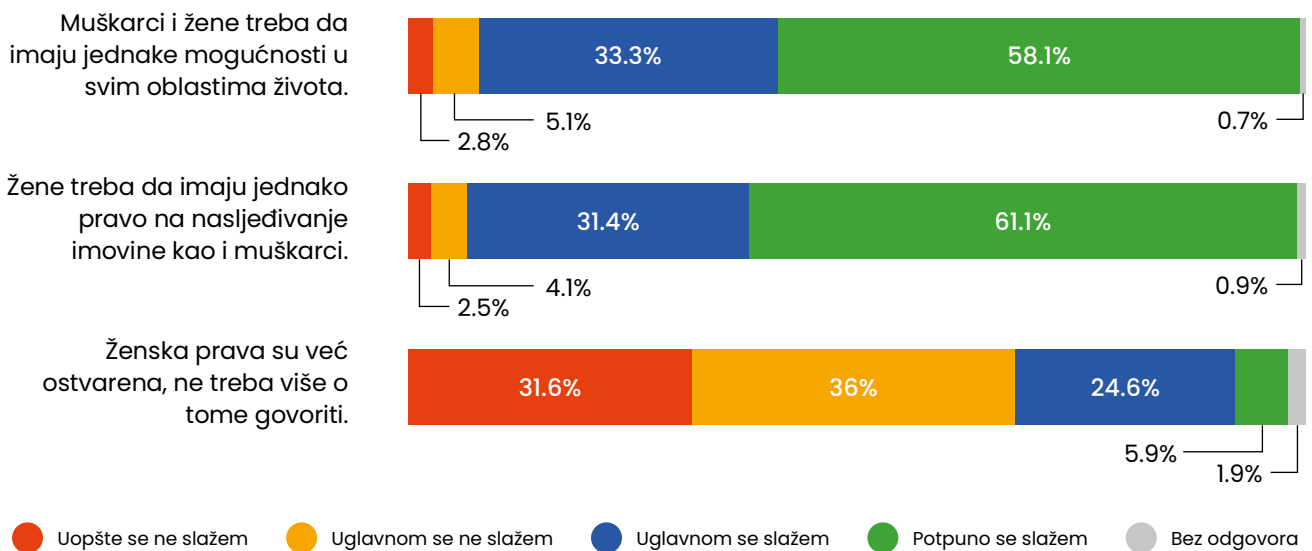
Učesnici smatraju da su ženska prava danas u napretku, da nema povratka unazad i da otpor uglavnom dolazi iz straha muškaraca od gubitka tradicionalnog autoriteta. Iako mnoga prava dolaze „sa Zapada“, to se pretežno vidi kao korisno za cijelo društvo. Istovremeno, primjećuje se da se preko društvenih mreža širi novi talas konzervativizma koji nastoji žene vratiti u tradicionalne uloge.

Prava i mogućnosti žena i muškaraca

Najveći broj ispitanika u BiH (91.4%) smatra da „Muškarci i žene treba da imaju jednake mogućnosti u svim oblastima života“, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže 7.9% ispitanika. Istovremeno, 92.5% ispitanika se slaže sa tvrdnjom da „Žene treba da imaju jednako pravo na nasljeđivanje imovine kao i muškarci“, dok 6.6% ima suprotno mišljenje. Sa tvrdnjom „Ženska prava su već ostvarena, ne treba se više o tome govoriti“ slaže se 30.5% ispitanika, dok je suprotnog mišljenja njih 67.6%.

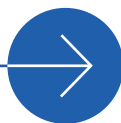
Garfika 3.

Prije nego što prikazemo ukrštanja po polu moramo da damo tri pojašnjenja. Prvo se odnosi na sažimanje odgovora „potpuno se slažem“ i „uglavnom se slažem“ u jednu kategoriju „slažem se“, kao i odgovora „uglavnom se ne slažem“ i „uopšte se ne slažem“ u „ne slažem se“. Druga napomena se odnosi na prikazivanje razlika koje su statistički značajne. S obzirom na veliki uzorak, prikazivaćemo statistički značajne razlike manje od $p = .01$. Na kraju ćemo kod ukrštanja samo prikazati jednu vrijednost rezultata ili slaganje ili ne slaganje ispitanika sa određenom tvrdnjom, da bi tekst učinili „pitkijim za čitanje“.

Sa tvrdnjom „Ženska prava su već ostvarena, ne treba više o tome govoriti“ slaže se 52.3% muškaraca i 21.2% žena ($V = 159.062$; $d = 1$; $p = .000$). Tvrdnju „Žene treba da imaju jednako pravo na nasljeđivanje imovine kao i muškarci“ podržava 88.2% muškaraca i 95.7% žena ($V = 32.335$; $d = 1$; $p = .000$). Da muškarci i žene trebaju imati jednake mogućnosti u svim oblastima života, slaže se 89% muškaraca o 93.5% žena ($V = 9.972$; $d = 1$; $p = .002$).

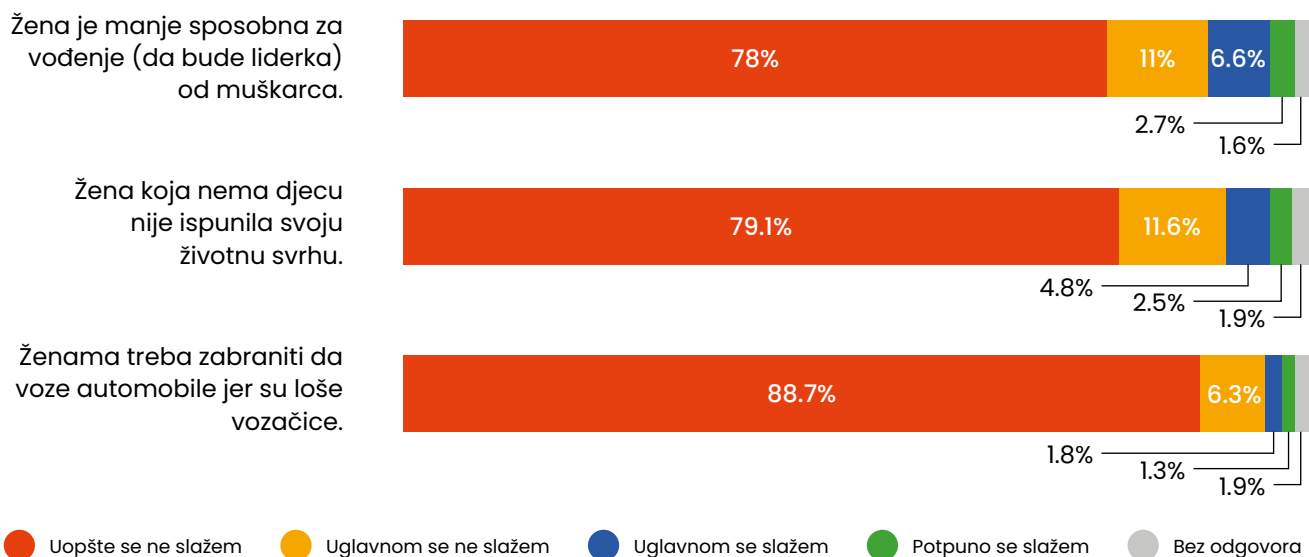
Tvrdnju da su ženska prava već ostvarena i da se o tome ne treba više govoriti podržava 37.6% stanovnika sela i 29.6% stanovnika grada ($V = 7.357$; $d = 1$; $p = .007$).

Urođene predispozicije žena i muškaraca

Da su „Žene manje sposobne za vođenje (da budu liderke) od muškaraca“, smatra 9.3% ispitanika iz BiH, dok se sa ovo tvrdnjom ne slaže njih 89%. Sa tvrdnjom da „Žena koja nema djecu, nije ispunila svoju životnu svrhu“, nije se složilo 90.7% ispitanika, mada njih 7.3% ima suprotno mišljenje. Sa stavom „Ženama treba zabraniti da voze automobile, jer su loše vozačice“ slaže se 3.1% ispitanika, mada 95% ne misli da je ova tvrdnja tačna.

Garfika 4.

Sa tvrdnjom da se ženama treba zabraniti da voze automobile jer su loše vozačice slaže se 7.1% muškaraca i 1,4% žena ($V= 37.394$; $d= 1$; $p=.000$). Da žena koji nema djecu nije ispunila svoju životnu svrhu, smatra 13.6% muškaraca i 4.7% žena ($V= 39.716$; $d= 1$; $p=.000$). Žene su slabije liderke od muškaraca smatra 18.2% muškaraca i 5.5% žena ($V= 65.547$; $d= 1$; $p=.000$).

Sa tvrdnjom da „žena koji nema djecu nije ispunila svoju životnu svrhu, slaže se 11.1% stanovnika sela i 6.7% stanovnika grada ($V= 7.142$; $d= 1$; $p=.008$).

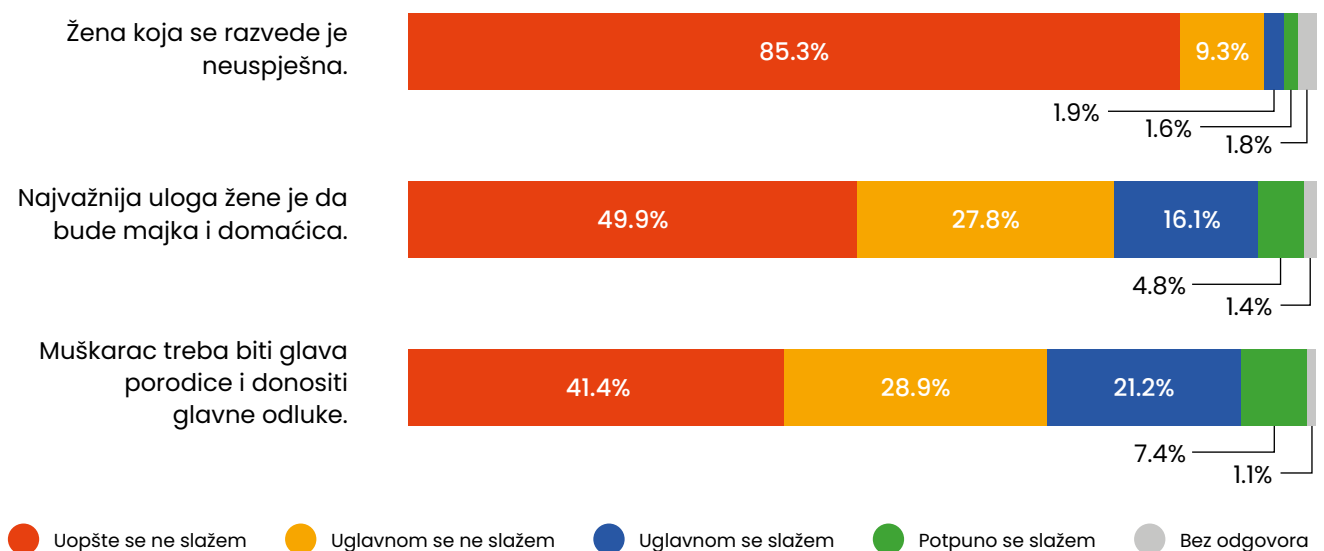
Da žena nije ispunila svoju životnu svrhu ako nema djecu smatra 11.9% Srba, 8.1% Hrvata i 5.5% Bošnjaka ($V= 12.340$; $d= 2$; $p=.002$).

Položaj žene u porodici

Da je „Žena koja se razvede neuspješna“ smatra tačnim 3.5% ispitanika, dok se sa tim ne slaže 94.6% ispitanika. U isto vrijeme 20.9% ispitanika smatra da „Najvažnija uloga žene je da bude majka i domaćica“, dok to ne misli 77.7% ispitanika. Sa tvrdnjom „Muškarac treba biti glava porodice i donositi glavne odluke“ slaže se 28.6% ispitanika, dok neslaganje nalazimo kod njih 70.3%.

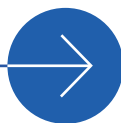
Garfika 5.

Da muškarci trebaju da budu glave porodice i donose važne odluke smatra 52.6% muškaraca i 17.9% žena ($V= 206.916$; $d= 1$; $p=.000$). Ženina je najvažnija uloga da bude majka i domaćica smatra 35.4% muškaraca i 14.8% žena ($V= 88.526$; $d= 1$; $p=.000$). Razvedena žena je neuspješna za 7.3% muškaraca i 2% žena ($V= 27.825$; $d= 1$; $p=.000$).

Da muškarci trebaju da budu glave porodice i donose važne odluke smatra 43.2% stanovnika sela i 25.7% stanovnika grada ($V= 37.325$; $d= 1$; $p=.000$). Sa stavom „Najvažnija uloga žene je da bude majka i domaćica“ slaže se 30.6% stanovnika sa sela i 18.9% onih koji žive u gradu ($V= 20.381$; $d= 1$; $p=.000$).

Da muškarac treba da bude glava porodice i donosi glavne odluke smatra 41.3% ispitanika mlađih od 30 godina, kao i trećina (34.1%) starosti od 31 do 40 godina, četvrtina (25.8%) starosti od 41 do 50 godina i petina (20%) starijih od 51 godine ($V= 44.845$; $d= 3$; $p=.000$).

Poslovne sposobnosti žena i muškaraca

Da muškarci i žene trebaju biti jednako plaćeni ako rade isti posao smatra 92.7% ispitanika, dok 6.5% misli da bi im plate trebale biti različite. Stav da „Poslodavci trebaju više zapošljavati muškarce od žena“ podržava 9.1% ispitanika, dok suprotno mišljenje ima njih 89.4%. Sa tvrdnjom da su „Muškarci i žene jednako sposobni za rad na rukovodećim pozicijama“ smatra 89.9% ispitanika, ali se sa ovom tvrdnjom ne slaže njih 9.4%.

Garfika 6.

Ako muškarac i žena rade isti posao, trebaju imati jednaku platu.

Poslodavci bi trebali zapošljavati više muškaraca nego žena.

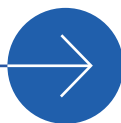
Muškarci i žene su jednako sposobni za rad na rukovodećim pozicijama.

● Uopšte se ne slažem
 ● Uglavnom se ne slažem
 ● Uglavnom se slažem
 ● Potpuno se slažem
 ● Bez odgovora

Da su muškarci i žene jednako sposobni za rad na rukovodećim pozicijama slaže se 82.4% muškaraca i 94.3% žena ($V= 58.931$; $d= 1$; $p=.000$). Ipak, da bi poslodavci trebali više zapošljavati muškarce od žena, smatra 17.5% muškaraca i 5.4% žena ($V= 61.731$; $d= 1$; $p=.000$).

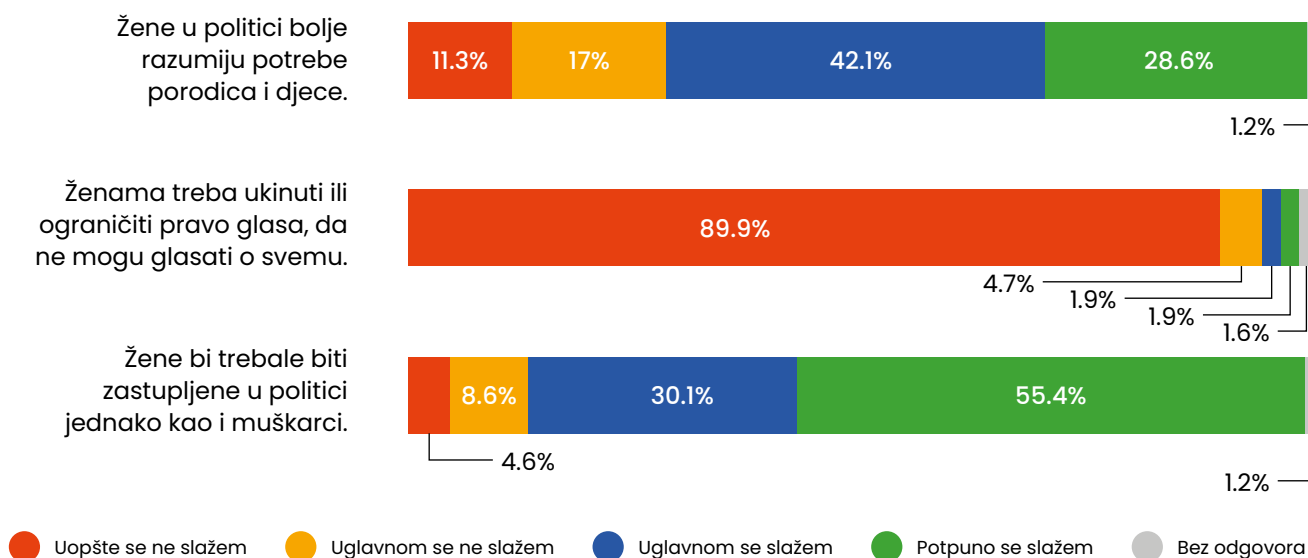
Sa tvrdnjom da su muškarci i žene jednako sposobni za rad na rukovodećim pozicijama slaže se 86.5% ispitanika sa sela i 91.5% stanovnika grada ($V= 7.595$; $d= 1$; $p=.006$).

Političko djelovanje žena i muškaraca

Da „Žene u politici bolje razumiju potrebe porodica i djece“ smatra 70.7% ispitanika, dok 28.3% misli suprotno. Istovremeno, 3.8% ispitanika smatra da „ženama treba ukinuti ili ograničiti pravo glasa, da ne mogu glasati o svemu“, mada se 94.6% ispitanika ne slaže sa ovom tvrdnjom. Da bi „žene trebale biti zastupljene u politici, jednako kao i muškarci“, smatra 85.5% ispitanika, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže njih 13.2%.

Garfika 7.

Da bi žene trebale jednako da budu zastupljene u politici kao muškarci, mišljenja je 76.2% muškaraca i 91.3% žena ($V= 69.366$; $d= 1$; $p=.000$). Ukidanje ili ograničavanje prava glasa ženama prihvatljivo je za 7.2% muškaraca i 2.3% žena ($V= 22.554$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom „Žene u politici bolje razumiju potrebe porodice i djece“ slaže se 55.1% muškaraca i 78.6% žena ($V= 94.988$; $d= 1$; $p=.000$).

Ukidanje ili ograničavanje prava glasa ženama prihvatljivo je za 6.6% stanovnika sela i 3.3% stanovnika grada ($V= 22.554$; $d= 1$; $p=.000$).

Da žene u politici bolje razumiju potrebe porodica i djece smatra 79.2% starijih od 51 godine, dok to isto smatra oko 70% ispitanika mlađih od 30 godina i onih između 41 i 50 godina. Sa ovom tvrdnjom se slaže i dvije trećine ispitanika starosti od 31 do 40 godina ($V= 20.176$; $d= 3$; $p=.000$).

Reproduktivno zdravlje i žensko tijelo

„Žene bi trebale da imaju pravo na besplatne ginekološke preglede i kontracepciju“ smatra 93.1% ispitanika, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže njih 6.1%. Najveći broj ispitanika 85.6% smatra da bi „Žene trebale moći slobodno odlučivati o svom tijelu“, dok ovaj stav ne podržava njih 6.2%. Da „Žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne“ smatra 76.3% ispitanika, mada se 22.6% sa ovom tvrdnjom neće složiti.

Garfika 8.

Žene treba da imaju pravo na besplatne ginekološke preglede i kontracepciju.

Žene bi trebale moći slobodno odlučivati o svom tijelu.

Žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne?

● Uopšte se ne slažem
 ● Uglavnom se ne slažem
 ● Uglavnom se slažem
 ● Potpuno se slažem
 ● Bez odgovora

Sa tvrdnjom da „Žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne“ slaže se 66.9% muškaraca i 91.9% žena ($V = 44.870$; $d = 1$; $p = .000$). Da žene trebaju da slobodno odlučuju o svom tijelu slaže se 88.9% muškaraca i 95.1% žena ($V = 20.033$; $d = 1$; $p = .000$).

Tvrdnju da „Žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne“ podržava 69.5% stanovnika sela i 79% stanovnika grada ($V = 12.898$; $d = 1$; $p = .000$).

Da žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne, smatra 83.4% ispitanika starijih od 51 godine, a slijede ispitanici mlađi od 30 godina i starosti od 41 do 50 godina (oko 77%) i najmanje (70.3%) ispitanici starosti od 31 do 40 godina ($V = 19.253$; $d = 3$; $p = .000$).

Sa tvrdnjom da „žena treba imati izbor da zadrži trudnoću ili ne“ slaže se 79.6% Srba, 50% Hrvata i 80.3% Bošnjaka ($V = 88.390$; $d = 2$; $p = .000$). Da žena treba sama odlučivati o svom tijelu slaže se oko 94% Srba i Bošnjaka, kao i 82.2% Hrvata ($V = 29.368$; $d = 2$; $p = .000$).

Žene u javnosti

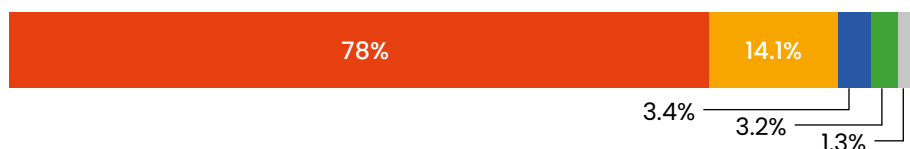
Da ženama treba ograničiti izlazak u kafane i na javna mjesta u večernjim satima smatra 14.4% ispitanika, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže njih 84.1%, dok se 6.6% ispitanika slaže sa tvrdnjom da „Nije u redu kad žene u medijima govore o „muškim temama“. Sa ovom tvrdnjom se ne slaže 92.1% ispitanika. Sa tvrdnjom da „Ženama treba zabraniti da se takmiče u „muškim“ sportovima“ slaže se 17.2% ispitanika, a ne slaže 81.8%.

Garfika 9.

Žene ne trebaju same izlaziti u kafanu ili na javna mjesta u večernjim satima.

Nije u redu kad žene u medijima govore o „muškim temama“ (politika, ekonomija, sport).

Ženama treba zabraniti da se takmiče u „muškim sportovima“ (fudbal, boks, bodibilding i sl.).

● Uopšte se ne slažem
 ● Uglavnom se ne slažem
 ● Uglavnom se slažem
 ● Potpuno se slažem
 ● Bez odgovora

Da ženama treba zabraniti da se takmiče u „muškim sportovima“ podržava 26.8% muškaraca i 13% žena ($V=46.540$; $d=1$; $p=.000$). Ženama bi zabranili da govore o „muškim temama“ 13.8% muškaraca i 3.6% žena ($V=57.890$; $d=1$; $p=.000$). Sa stavom da „Žene ne trebaju same izlaziti u kafanu ili na javna mjesta u večernjim satima“ slaže se 24.2% muškaraca i 10.3% žena ($V=54.217$; $d=1$; $p=.000$).

Da ženama treba zabraniti da se takmiče u „muškim sportovima“ podržava 23.6% ispitanika koji žive na selu i 15.8% ispitanika iz grada ($V=10.505$; $d=1$; $p=.001$). Sa tvrdnjom „ženama bi trebalo zabraniti da govore o „muškim temama““ slaže se 12.8% stanovnika sela i 5.3% stanovnika grada ($V=22.112$; $d=1$; $p=.000$). Među stanovnicima sela nalazimo 25.7% onih koji smatraju da žene u večernjim satima ne trebaju same izlaziti u kafanu ili na javna mjesta, kao i 12.1% stanovnika grada ($V=36.179$; $d=1$; $p=.000$).

Sa stavom da „Žene ne trebaju same izlaziti u kafanu ili na javna mjesta u večernjim satima“ slaže se 10.4% Srba, 12.8% Hrvata i 22.7% Bošnjaka ($V=28.186$; $d=2$; $p=.000$).

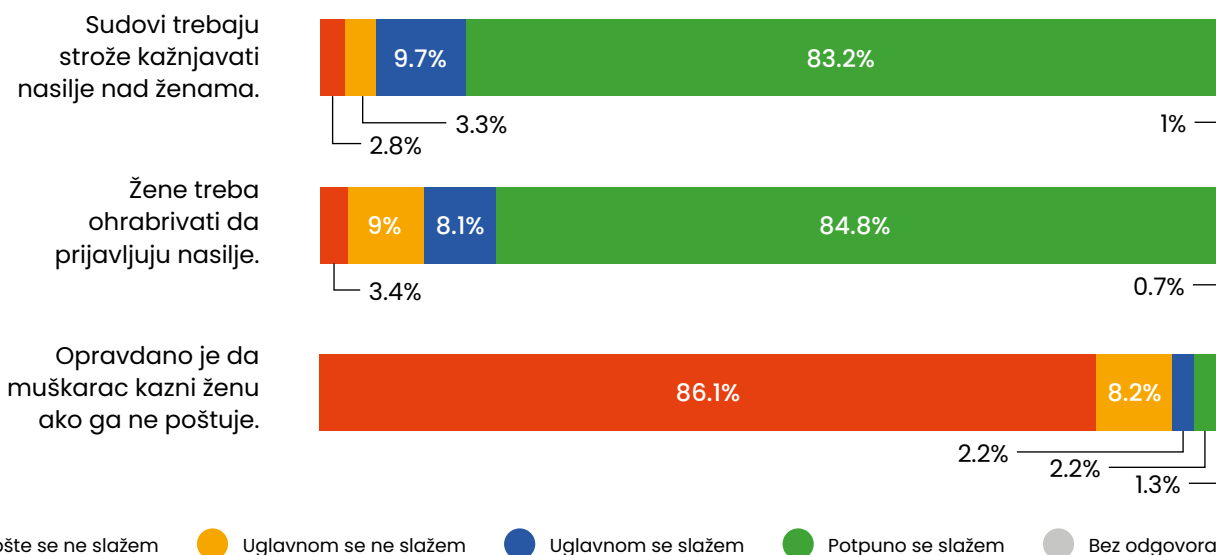

Nasilje nad ženama

Sa tvrdnjom da „Sudovi trebaju strože kažnjavati nasilje nad ženama“ slaže se 92.9% ispitanika, dok se tome protivi njih 6.1%. Da „Žene treba ohrabrivati da prijave nasilje“ smatra 92.9% ispitanika, ali je 12.4% onih koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom. Da muškarac kazni ženu, ako ga ne poštuje opravdava 4.4% ispitanika, dok se njih 94.3% protivi.

Opravdano je da muškarac kazni ženu ako ga ne poštuje, podržava 9.8% muškaraca i 2.1% žena ($v= 49.354$; $d= 1$; $p=.000$).

Garfika 10.

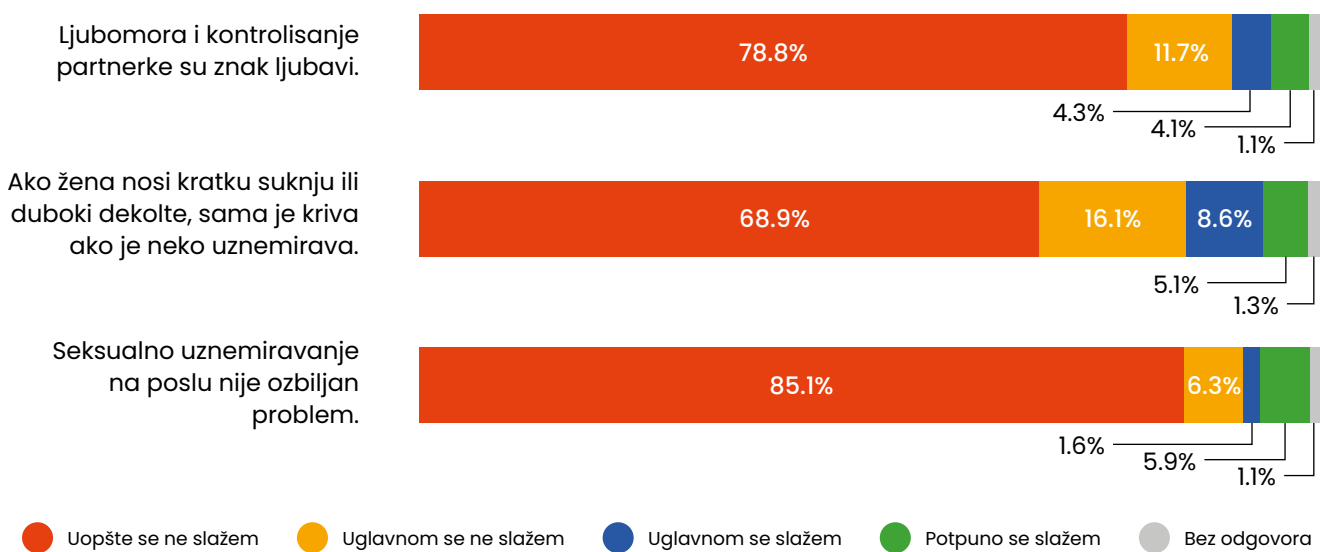

Seksualno uznemiravanje žena

Da je „Ljubomora i kontrolisanje partnerke znak ljubavi“ smatra 8.4% ispitanika, dok se tome protivi njih 90.5%. Takođe, 13.7% ispitanika se slaže sa tvrdnjom da „Ako žena nosi kratku suknju ili duboki dekolte, sama je kriva ako je neko uznemirava“, dok se ovoj tvrdnji protivi 85% ispitanika. „Seksualno uznemiravanje na poslu nije ozbiljan problem“ za 7.5% ispitanika, dok 91.4% misli da to jeste veliki problem.

Garfika 11.

Sa stavom „Ako žena nosi kratku suknju ili duboki dekolte, sama je kriva ako je neko uznemirava“ slaže se 23.1% muškaraca i 9.8% žena ($V= 51.173$; $d= 1$; $p=.000$). Za 16.2% muškarca ljubomora i kontrolisanje partnerke je znak ljubavi, dok to isto misli 5% žena ($V= 56.984$; $d= 1$; $p=.000$).

Sa tvrdnjom „Ako žena nosi kratku suknju ili duboki dekolte, sama je kriva ako je neko uznemirava“ slaže se 21.8% stanovnika sela a i 12% stanovnika grada ($V= 19.732$; $d= 1$; $p=.000$). Da je ljubomora i kontrola partnerke znak ljubavi, smatra 14% stanovnika sela i 7.1% stanovnika grada ($V= 15.222$; $d= 1$; $p=.000$).

Da je ljubomora i kontrola partnerke znak ljubavi, smatra 12.8% ispitanika starosti od 21 do 40 godine, kao i 8,8% mlađih od 30 godina. To isto misli i 7.3% ispitanika starijih od 51 godinu, kao i 6.4% starosti od 41 do 50 godina ($V= 12.471$; $d= 3$; $p=.006$).

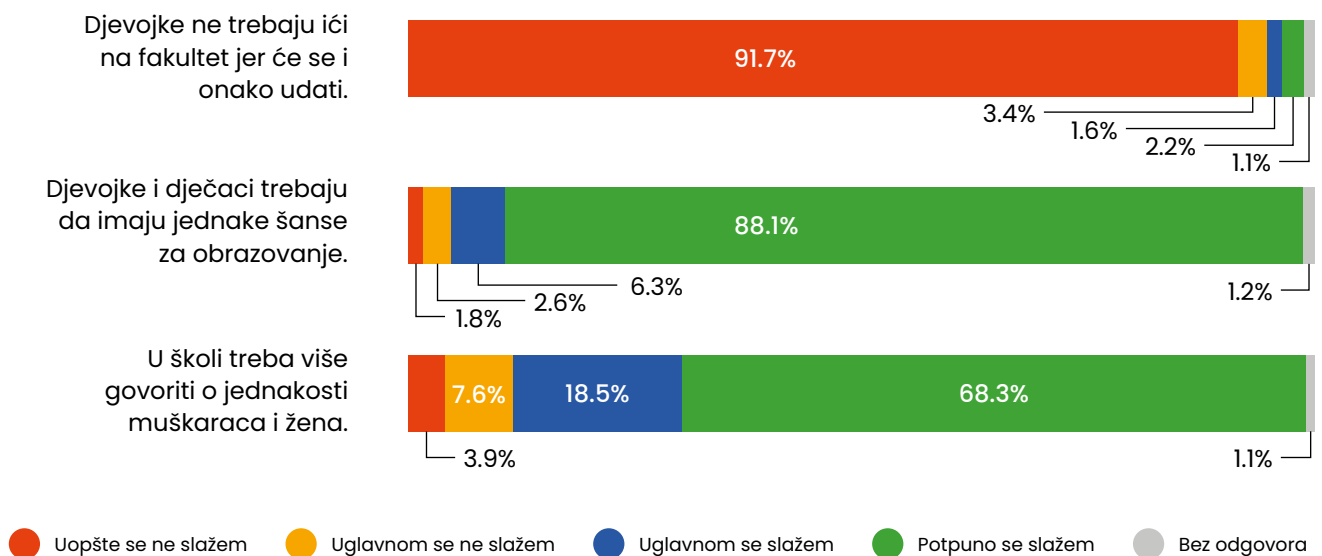
Tvrdnju „Ako žena nosi kratku suknju ili duboki dekolte, sama je kriva ako je neko uznemirava“ spodržava 12.9% Srba, 11.2% Hrvata i 18.7% Bošnjaka ($V= 9.633$; $d= 2$; $p=.000$).

Stavovi o obrazovanju žena i muškaraca

Sa tvrdnjom da „Djevojke ne trebaju ići na fakultet jer će se ionako udati“ slaže se 3.8% ispitanika, a ne slaže njih 95%. S druge strane sa stavom da „Djevojke i dječaci trebaju da imaju jednake šanse za obrazovanje“ slaže se 94.4% ispitanika, dok se ne slaže njih 4.4%. Da se „U školi treba više govoriti o jednakosti muškaraca i žena“ misli 86.8% ispitanika, dok 11.5% smatra da se treba govoriti isto ili manje.

Garfika 12.

Da u školi treba više govoriti o jednakosti muškaraca i žena slaže se 81.4% muškaraca i 91.5% žena ($V= 34.097$; $d= 1$; $p=.000$). Istovremeno, sa tvrdnjom da „djevojke ne trebaju ići na fakultet jer će se ionako udati“ slaže se 6.1% muškaraca i 2.9% žena ($V= 9.680$; $d= 1$; $p=.000$).

Duplo je više muškaraca (6.6%) nego žena (3.2%) koji smatraju da djevojke ne trebaju da idu na fakultet, jer će se ionako udati ($V= 7.433$; $d= 1$; $p=.000$).

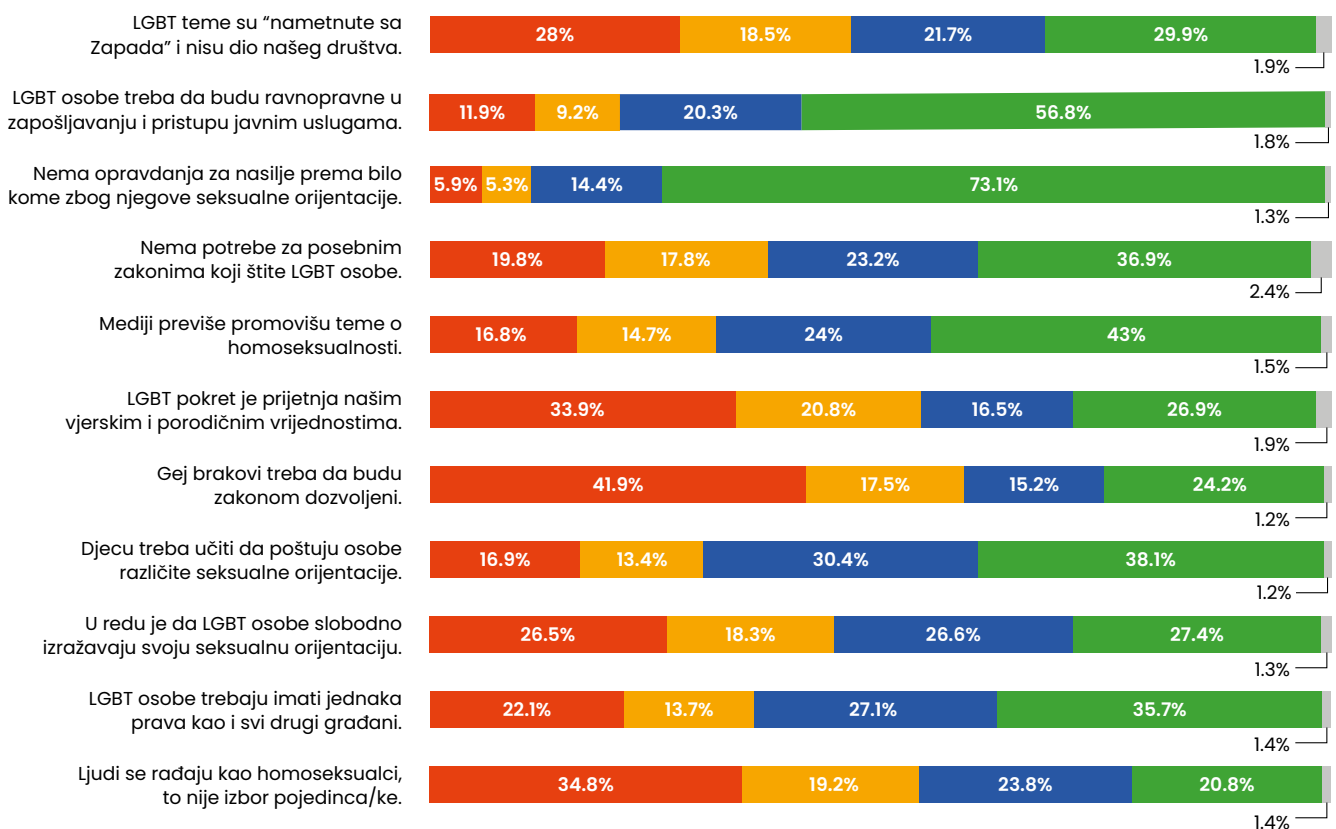

Stavovi o LGBT populaciji

Da su LGBT teme nametnute sa zapada smatra polovina ispitanika (51.6%), dok 46.5% ne slaže se sa ovom tvrdnjom. Ravnopravnost LGBT osoba prilikom zapošljavanja podržava 77.1% ispitanika, ali nalazimo i 21.1% onih koji se sa ovom tvrdnjom ne slažu. Nasilje zbog seksualne orijentacije ne opravdava 87.5% ispitanih građana, dok 11.2% ima drugačije mišljenje. Da nema potrebe za posebnim zakonima koji štite LGBT osobe smatra 60.1% ispitanika, dok 37.6% misli da su takvi zakoni potrebni. Da mediji previše promoviraju teme koje se tiču homoseksualizma mišljenja je 67% ispitanika, dok 31.4% misle drugačije tj. da ova tvrdnja nije tačna.

Da je LGBT pokret prijetnja našim vjerskim i porodičnim vrijednostima smatra 43.4% ispitanika, dok njih 54.7% ne slaže se sa ovom tvrdnjom. Da gej brakove zakonom treba dozvoliti smatra 39.4% ispitanika, dok se njima protivi 59.4% ispitanih građana. Sa tvrdnjom da „Djecu treba učiti da poštuju osobe različite seksualne orijentacije“ slaže se 68.5% ispitanika, dok njih 33.3% ne slaže se sa ovom konstatacijom. Da je u redu da LGBT osobe slobodno izražavaju svoju seksualnu orijentaciju smatra 64% ispitanih građana, dok se tome protivi njih 44.8%. LGBT osobe trebaju da imaju jednaka prava kao i svi drugi građani smatra 62.8% ispitanika, dok 35.8% se ne slaže s ovom tvrdnjom. Homoseksualizam je urođen mišljenja je 44.6% građana, dok 54% smatra da je to stvar izbora.

Garfika 13.

● Uopšte se ne slažem
 ● Uglavnom se ne slažem
 ● Uglavnom se slažem
 ● Potpuno se slažem
 ● Bez odgovora

Da se ljudi rađaju kao homoseksualci i da to nije izbor pojedinca, smatra 36.1% muškaraca i 49.3% žena ($V= 24.646$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom „LGBT osobe trebaju imati jednaka prava kao i drugi građani“, slaže se 55.8% muškaraca i 67.2% žena ($V= 19.902$; $d= 1$; $p=.000$). Oko polovine muškaraca (48.4%) smatra da je u redu da LGBT osobe slobodno izražavaju svoju seksualnu orijentaciju, kao i 57.5% žena ($V= 11.613$; $d= 1$; $p=.001$). Da djecu treba učiti da poštuju osobe različite seksualne orijentacije mišljenja je 60% muškaraca i 73.5% žena ($V= 30.349$; $d= 1$; $p=.000$). Gej brakove podržava 32.1% muškaraca i 43.3% žena ($V= 18,361$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da je „LGBT pokret prijetnja našim vjerskim i porodičnim vrijednostima“, slaže se 55.6% muškaraca i 39.1% žena ($V= 38.578$; $d= 1$; $p=.000$). Da mediji previše promovisu teme o homoseksualizmu, smatra 73.5% muškaraca i 65.5% žena ($V= 10.383$; $d= 1$; $p=.001$). Posebne zakone koji štite LGBT osobe ne treba donositi mišljenja je 69.7% muškaraca i 57.9% žena ($V= 20.316$; $d= 1$; $p=.000$). Najveći procenat muškaraca (83.1%) i još veći žena (91.3%) ne opravdava nasilje prema bilo kome zbog njegove seksualne orijentacije ($V= 23.489$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da „LGBT osobe treba da budu ravnopravne u zapošljavanju i pristupu javnim uslugama“, slaže se 71.2% muškaraca i 81.8% žena ($V= 23.430$; $d= 1$; $p=.000$). Da su LGBT teme „nametnute sa Zapada“ slaže se 59.6% muškaraca i 49.6% žena ($V= 14.129$; $d= 1$; $p=.000$).

Sa tvrdnjom da se „Ljudi rađaju kao homoseksualci i da to nije izbor pojedinca“, slaže se 30.4% stanovnika sela i 48.7% stanovnika grada ($V= 33.549$; $d= 1$; $p=.000$). Da „LGBT osobe trebaju imati jednaka prava kao i drugi građani“, slaže se 45.5% ispitanika sa sela i 67.8% ispitanika iz grada ($V= 53.069$; $d= 1$; $p=.000$). Nešto više od trećine stanovnika sela (35.4%) smatra da je u redu da LGBT osobe slobodno izražavaju svoju seksualnu orijentaciju, kao i 59.1% stanovnika grada ($V= 56.018$; $d= 1$; $p=.000$). Da djecu treba učiti da poštuju osobe različite seksualne orijentacije mišljenja je 55.3% stanovnika sela i 72.6% stanovnika grada ($V= 34.906$; $d= 1$; $p=.000$). Gej brakove podržava 22.6% ispitanika sa sela i 43.9% stanovnika grada ($V= 46.867$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da je „LGBT pokret prijetnja našim vjerskim i porodičnim vrijednostima“, slaže se 59.6% stanovnika sela i 70.7% stanovnika grada ($V= 35.755$; $d= 1$; $p=.000$). Posebne zakone koji štite LGBT osobe ne treba donositi mišljenja je 68.4% stanovnika sela i 59.9% stanovnika grada ($V= 7.268$; $d= 1$; $p=.007$). Najveći procenat stanovnika sela (81.7%) i još veći stanovnika grada (90.4%) ne opravdava nasilje prema bilo kome zbog njegove seksualne orijentacije ($V= 18.647$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da „LGBT osobe treba da budu ravnopravne u zapošljavanju i pristupu javnim uslugama“, slaže se 62.3% ispitanika sa sela i 81.9% stanovnika grada ($V= 48.166$; $d= 1$; $p=.000$). Da su LGBT teme „nametnute sa Zapada“ slaže se 65.8% ispitanika iz sela i 49.5% iz grada ($V= 26.037$; $d= 1$; $p=.000$).

Da LGBT osobe trebaju da imaju jednaka prava kao i svi drugi građani smatra 74.5% ispitanika starijih od 51 godine, kao i 64.9% ispitanika starosti od 41 do 50 godina i 52.3% starosti od 31 do 40 godina. Sa ovom tvrdnjom se slaže 59.9% ispitanika mlađih od 30 godina ($V= 44.012$; $d= 3$; $p=.000$). Da je u redu da LGBT osobe slobodno izražavaju svoju seksualnu orijentaciju slaže se trećina ispitanika starijih od 51 godine (66.9%), kao i nešto više od polovine starosti od 41 do 50 godina (55.6%), dok je taj procenat kod mlađih od 30 godina 48.1%. Najmanje slaganja (44.1%) nalazimo kod ispitanika starosti između 31 i 40 godina ($V= 47.193$; $d= 3$; $p=.000$). Da djecu treba učiti da poštuju osobe različite seksualne orijentacije smatra 78.3% ispitanika starijih od 51 godine, a potom oni starosti od 41 do 50 godina (71.6%) i mlađi od 40 godina oko 62% ($V= 36.213$; $d= 3$; $p=.000$). Da gej brakovi trebaju biti dozvoljeni smatra polovina ispitanika starijih od 51 godine (50.7%), kao i 40.4% onih starosti od 41 do 50 godina i oko 33% ispitanika mlađih od 40 godina ($V= 34.498$; $d= 3$; $p=.000$). Da je LGBT pokret prijetnja vjerskim i porodičnim vrijednostima smatra polovina ispitanika mlađih od 40 godina (50%), dok se sa ovom tvrdnjom slaže 46.1% ispitanika starosti od 41 do 50 godina, kao i trećina (32.4%) starijih od 51 godine ($V= 32.379$; $d= 3$; $p=.000$). Nasilje nad osobama zbog drukčije seksualne orijentacije ne podržava 84% ispitanika mlađih od 40 godina i 91% ispitanika starijih od 41 godine ($V= 19.413$; $d= 3$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da LGBT osobe trebaju biti ravnopravne u zapošljavanju i pristupu javnim uslugama slaže se oko 70% ispitanika mlađih od 40 godina, 81.6% onih starosti od 41 do 50 godina i 84.6% starijih od 51 godine ($V= 30.277$; $d= 3$; $p=.000$). Da su LGBT teme „nametnute sa zapada“ smatra nešto više od polovine ispitanika mlađih od 50 godina (oko 55%), dok to isto smatra 45.3% ispitanika starijih od 51 godine.

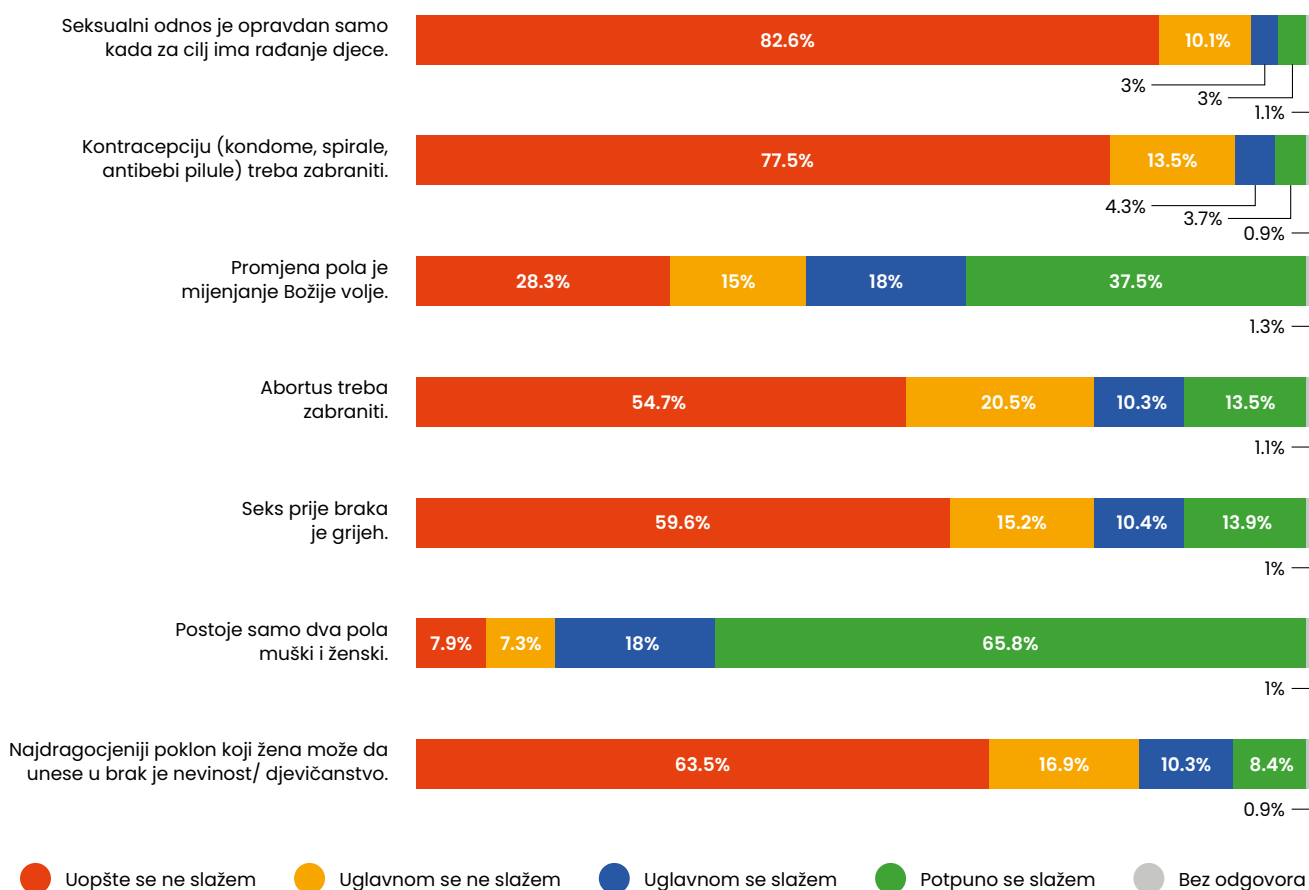
Da se ljudi rađaju kao homoseksualci i da to nije izbor pojedinca smatra 44.9% Hrvata, 42.2% Srba i 34.6% Bošnjaka ($V= 9.544$; $d= 2$; $p=.008$). Sa tvrdnjom da je „u redu da LGBT osobe slobodno izražavaju svoju seksualnu orijentaciju“ slaže se trećina 42% Srba, 45.1% Hrvata i 42% Bošnjaka ($V= 9.309$; $d= 2$; $p=.010$).

Stavovi o seksualnosti

Sa tvrdnjom da je seksualni odnos opravdan samo ako za cilj ima rađanje djece ne slaže se 92.7% ispitanika, dok 6.1% podržavaju ovu tvrdnju. Slična je situacija i kod kontracepcije gdje se njenoj zabrani protivi 91% ispitanih građana, a podržava njih 8%. Kada govorimo o promjeni pola kao mijenjanja Božije volje, mišljenje je podijeljeno. Nešto više od polovine ispitanika 55.5% smatra da to jeste uticaj na Božiju volju, dok 43.2% smatra da je to sasvim u redu. Ideju zabrane abortusa podržava 23.8% ispitanika, dok se tome protivi njih 75.2%. Seks prije braka je grijeh za 24.3% ispitanih građana, dok je 74.8% suprotnog mišljenja. Sa tvrdnjom da postoje samo dva pola slaže se 83.8% ispitanika, a 15.2% se ne slaže sa ovom tvrdnjom. Da žena u brak treba da uđe nevinna smatra 18.7% ispitanika, dok 80.4% ne podržava ovu tvrdnju.

Garfika 14.

Sa tvrdnjom da je „Najdragocijeniji poklon koji žena može da unese u brak nevinost“ slaže se 28.3% muškaraca i 14.6% žena ($V= 43.167$; $d= 1$; $p=.000$). Da je seks prije braka grijeh, smatra 28.5% muškaraca i 22.6% žena ($V= 6.569$; $d= 1$; $p=.010$). Istovremeno, 33% muškaraca i 19.9% žena slaže se sa tvrdnjom da „Abortus treba zabraniti“ ($V= 33.026$; $d= 1$; $p=.000$). Promjena pola je mijenjanje Božije volje, smatra 62.4% muškaraca i 53.5% žena ($V= 11.374$; $d= 1$; $p=.001$).

Sa tvrdnjom da je „Najdragocijeniji poklon koji žena može da unese u brak nevinost“ slaže se 36.7% stanovnika sela i 14.6% stanovnika grada ($V=79.728$; $d=1$; $p=.000$). Da postoje samo dva pola, muški i ženski, mišljenja je 90.6% stanovnika sela i 93.2% stanovnika grada ($V=10.501$; $d=1$; $p=.001$). Seks prije braka je grijeh za 40.3% ispitanika iz sela i 20.7% iz grada ($V=51.676$; $d=1$; $p=.000$). Trećina stanovnika sela (36.2%) smatra da abortus treba zabraniti, a to isto misli i 21.2% stanovnika grada ($V=30.570$; $d=1$; $p=.000$). Promjena pola je mijenjanje Božije volje, mišljenja je 73.5% stanovnika sela i 52.1% stanovnika grada ($V=11.374$; $d=1$; $p=.001$). Kontracepciju bi zabranilo 11.7% stanovnika sela i 7.3% stanovnika grada ($V=6.517$; $d=1$; $p=.011$).

Sa tvrdnjom da je „Najdragocijeniji poklon koji žena može da unese u brak nevinost“ slaže se 27.9% ispitanika mlađih od 30 godina, 21.8% starosti od 31 do 40 godina, 17% starosti od 41 do 50 godina i 12.5% starijih od 51 godine ($V=29.751$; $d=3$; $p=.000$). Da postoje samo dva pola muški i ženski slaže se oko 86% ispitanika mlađih od 50 godina, dok to isto misli 79.8% starijih od 51 godine ($V=11.726$; $d=3$; $p=.008$). Sa porastom godina starosti opada slaganje sa tvrdnjom da je seks prije braka grijeh. To misli 39.6% ispitanika starosti do 30 godina, kao i 27.4% starosti od 31 do 40 godina i 24.5% starosti od 41 do 50 godina. Među ispitanicima starijim od 51 godine, sa ovom tvrdnjom se slaže 12.5% ispitanika ($V=69.666$; $d=3$; $p=.000$). Svaki treći ispitanik mlađi od 40 godina (oko 31%) smatra da abortus treba zabraniti, dok to isto misli 22.7% ispitanika starosti od 41 do 50 godina. Među starijima od 51 godina nalazimo 14% onih koji smatraju da abortus treba zabraniti ($V=45.128$; $d=3$; $p=.000$). Da je promjena pola mijenjanje Božije volje smatra 66% ispitanika mlađih od 40 godina, dok to isto misli nešto više od polovine ispitanika starosti od 41 do 50 godina. Sa ovom tvrdnjom se slaže i 41.4% ispitanika starijih od 51 godine ($V=65.691$; $d=3$; $p=.000$).

Da je nevinost našto što je najdragocijenije što žena može „unijeti“ u brak smatra 12.1% Srba, 24.7% Hrvata i 29.1% Bošnjaka ($V=38.776$; $d=2$; $p=.000$). Seks prije braka je grijeh za 9.1% Srba, 31.6% Hrvata i 43% Bošnjaka ($V=128.212$; $d=2$; $p=.000$). Nešto više od polovine Hrvata (54.9%), kao i četvrtina Srba i Bošnjaka (oko 23%) smatra da abortus treba zabraniti ($V=86.515$; $d=2$; $p=.000$). Sa tvrdnjom da je „promjena pola mijenjanje Božije volje“ slaže se 59.3% Srba i nešto više (oko 71%) Hrvata i Bošnjaka ($V=16.714$; $d=2$; $p=.000$). Zabranu kontracepcije podržava 22.5% Hrvata i oko 7% Bošnjaka i Srba ($V=51.068$; $d=2$; $p=.000$). Da je seksualni odnos opravdan samo kada za cilj ima rađanje djece smatra 16.5% Hrvata, 6.4% Bošnjaka i 5.5% Srba ($V=28.065$; $d=2$; $p=.000$).

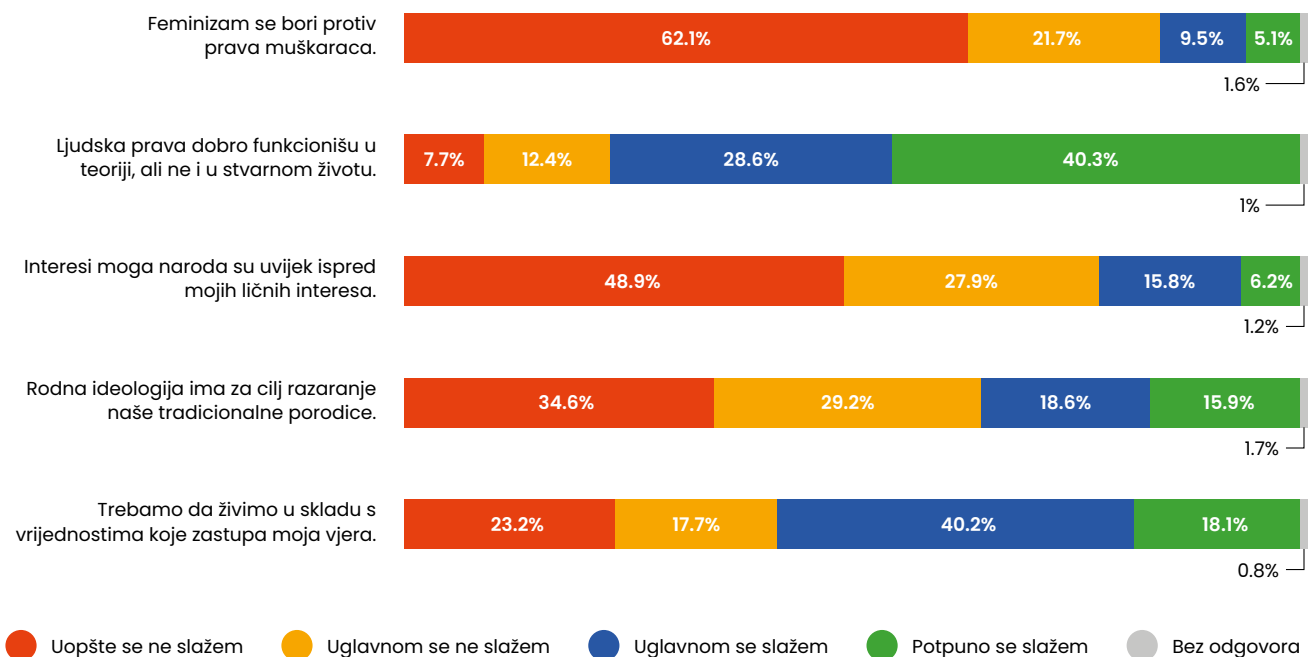
Antirodni stavovi i tradicionalizam

Da se feminizam bori protiv prava muškaraca smatra 14.6% ispitanika, dok njih 83.8% se ne slaže sa ovom tvrdnjom. Istovremeno, 34.5% ispitanika smatra da je cilj rodne ideologije da razori porodicu, mada je mnogo više onih koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom (63.8%).

Da ljudska prava mnogo bolje funkcionišu u teoriji, nego u stvarnosti smatra 68.9% ispitanika, ali nalazimo i 20.1% koji se ne slažu s ovom tvrdnjom. Sa tvrdnjom da su interesi moga naroda važniji od ličnih interesa slaže se 22% ispitanika, dok neslaganje nalazimo kod njih 76.8%.

Da trebamo živjeti u skladu s vrijednostima koje zastupa vjera koju prihvatamo smatra 58.3% ispitanih građana, dok se sa ovom tvrdnjom ne slaže njih 40.9%.

Garfika 15.

Da rodna ideologija ima za cilj razaranje naše tradicionalne porodice, smatra 45.6% muškaraca i 30.3% žena ($V= 35.779$; $d= 1$; $p=.000$). Sa tvrdnjom „Interesi moga naroda su uvijek ispred mojih ličnih interesa“, slaže se 30% muškaraca i 18.7% žena ($V= 26.067$; $d= 1$; $p=.000$). Da se feminizam bori protiv prava muškaraca, mišljenja je 29.8% muškaraca i 8.1% žena ($V= 130.207$; $d= 1$; $p=.000$).

Da trebamo da živimo u skladu s vrijednostima koje zastupa moja vjera, mišljenja je 71.8% stanovnika sela i 55.7% stanovnika grada ($V= 26.854$; $d= 1$; $p=.000$).

Da trebamo da živimo u skladu s vrijednostima koje zastupa moja vjera, mišljenja je 65.7% ispitanika mladih od 30 godina, oko 62% onih starosti od 31 do 50 godina i 47.5% starijih od 51 godine ($V= 30.845$; $d= 3$; $p=.000$).
Da ljudska prava dobro funkcionišu u teoriji, ali ne i u stvarnom životu misli 70.5% mladih od 30 godina, 78.5% starosti od 31 do 40 godine i oko 83% starijih od 41 godine. ($V= 20.774$; $d= 3$; $p=.000$).

Da se treba živjeti u skladu s vrijednostima koje zastupa naša vjera slaže se 61.2% Srba, 74.5% Hrvata i 72.5% Srba ($V= 17.711$; $d= 2$; $p=.000$). Sa stavom da „Rodna ideologija ima za cilj razaranje naše tradicionalne porodice“ slaže se 41.5% Srba, 57.9% Hrvata i 32.5% Bošnjaka ($V= 43.792$ $d= 2$; $p=.000$).
Da ljudska prava dobro funkcionišu u teoriji, ali ne i u stvarnom životu misli 78.2% Srba, 72.5% Hrvata i 83.9% Bošnjaka ($V= 14.185$; $d= 2$; $p=.000$).
Feminizam se bori protiv prava muškaraca smatra tačnim 22.4% Srba, 17.4% Hrvata i 14.5% Bošnjaka ($V= 10.888$; $d= 2$; $p=.004$).

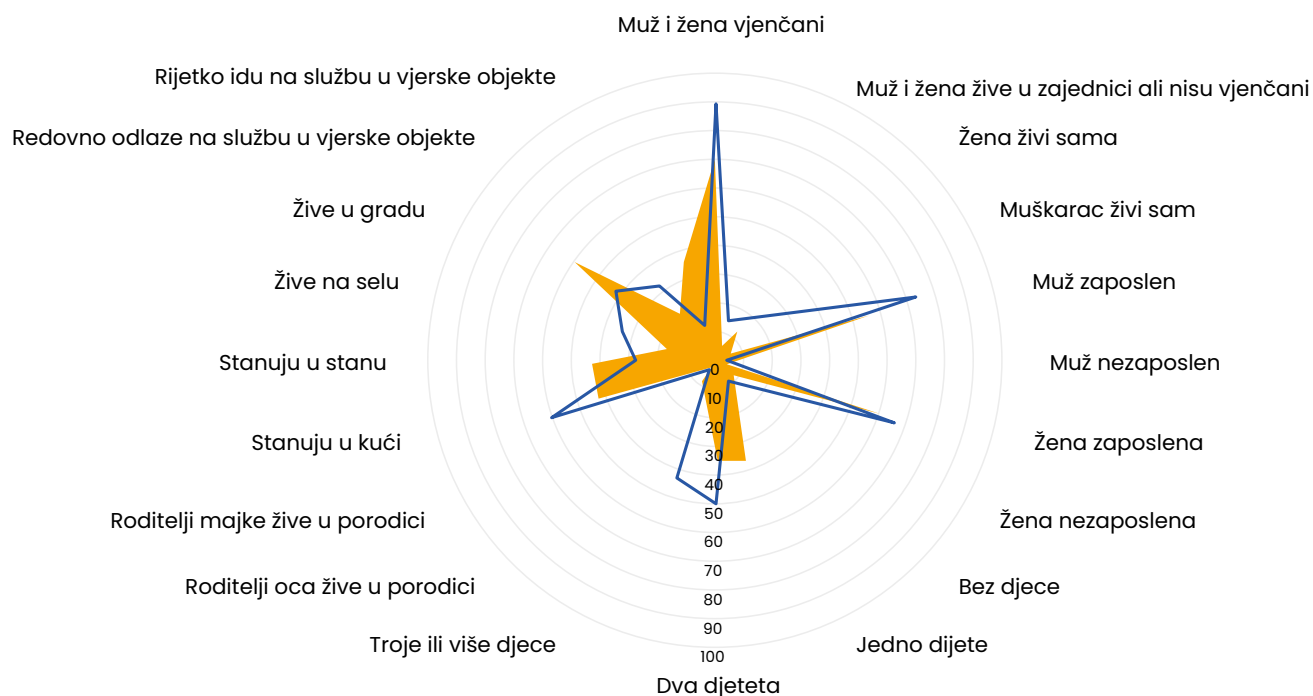
Tradicionalna porodica i realnost

Ispitanici idealnu tradicionalnu porodicu zamišljaju na sljedeći način: Muškarac i žena su vjenčani (89.9%) i imaju dvoje (47.9%) ili troje djece (42%). Muž je zaposlen (73.1%), kao i žena (65.2%). Stanuju u kući (59.2%) u gradu (42.4%) i redovno odlaze na službe u vjerske objekte (33.4%).

Porodice naših ispitanika danas izgledaju ovako: Muškarac i žena su vjenčani (68.5%) i imaju jedno (35.4%) ili dvoje (34%) djece. Muž je zaposlen (55.8%), kao i žena (59.5%). Podjednako stanuju u kući (41.8%) i stanu (42.1%) i to najčešće u gradu (59.3%) i redovno odlaze na službe u vjerske objekte (20%).

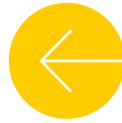
Garfika 16.

Kako zamišljate... ● Tradicionalna porodica ● Trenutna porodica

U grafikonu 16 možemo da vidimo da zamišljena tradicionalna porodica odstupa od onoga što imamo u stvarnosti danas. Znatno je manji procenat porodica gdje su muž i žena vjenčani, a nešto je više zaposlenih žena u odnosu na muškarce. Danas imamo više porodica s jednim ili dva djeteta i ispitanici najčešće stanuju u gradovima u stanu. Veoma je mali procenat porodica u kojoj žive tri generacije srodnika, niti na taj način ispitanici zamišljaju tradicionalnu porodicu.

Rezime

Rezultati istraživanja pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoji vrlo visok stepen deklarativne podrške rodnoj ravnopravnosti. Velika većina ispitanika smatra da muškarci i žene trebaju imati jednake mogućnosti u svim oblastima života i jednaka prava na nasljeđivanje imovine. Ipak, oko trećina ispitanika vjeruje da su ženska prava već ostvarena i da o njima više ne treba govoriti, što ukazuje na prisutnost percepcije da je borba za rodnu ravnopravnost završena. Analiza po polu pokazuje da muškarci češće od žena smatraju da su ženska prava već ostvarena, dok žene u većem procentu podržavaju jednakost u nasljeđivanju i pružanju jednakih šansi u svim oblastima života. Kada se posmatra mjesto stanovanja, stanovnici sela češće smatraju da su ženska prava već ostvarena u odnosu na stanovnike gradova, što upućuje na prisutne razlike u percepciji rodne ravnopravnosti između ruralnih i urbanih sredina.

Dobijeni podaci pokazuju da većina građana Bosne i Hercegovine odbacuje stereotipe o ženskoj inferiornosti i tradicionalnim rodnim ulogama. Velika većina ispitanika ne slaže se s tvrdnjama da su žene manje sposobne za vođenje, da im treba zabraniti vožnju ili da žena bez djece nije ispunila svoju životnu svrhu. Ovi rezultati ukazuju na visoku razinu formalne podrške rodnoj ravnopravnosti i modernijim shvatanjima uloge žene u društvu. Međutim, detaljnije analize po polu, mjestu stanovanja i nacionalnoj pripadnosti otkrivaju postojanje značajnih razlika i prisutnost tradicionalnih stavova u određenim grupama. Muškarci češće od žena izražavaju patrijarhalne stavove. Više od tri puta veći procenat muškaraca u odnosu na žene smatra da su žene slabije liderke, da bi ženama trebalo zabraniti vožnju, i da žena bez djece nije ispunila svoju svrhu. Stanovnici sela češće od stanovnika gradova smatraju da žena bez djece nije ispunila svoju životnu svrhu. Etničke razlike su takođe uočljive – ovaj tradicionalni stav najčešće izražavaju ispitanici srpske nacionalnosti, zatim hrvatske i bošnjačke.

Najveći procenat građana Bosne i Hercegovine odbacuje tradicionalne stavove o ženi kao podređenoj figuri u porodici i društvu, ali su patrijarhalni obrasci i dalje snažno prisutni kod značajnog dijela populacije.

Velika većina ispitanika ne smatra da je razvedena žena neuspješna, što ukazuje na sve veću društvenu prihvaćenost razvoda i smanjenje stigme prema ženama koje napuštaju brak. Međutim, petina ispitanika i dalje vjeruje da je najvažnija uloga žene da bude majka i domaćica, dok skoro trećina smatra da muškarac treba biti „glava porodice“ i donositi glavne odluke. Muškarci daleko češće od žena podržavaju tradicionalne stavove – više od polovine smatra da muškarac treba biti glava porodice, a trećina da je glavna uloga žene majčinstvo i domaćinstvo. Žene, nasuprot tome, u mnogo većem procentu odbacuju ovakve poglede, što pokazuje njihovu veću orijentaciju prema ravnopravnim porodičnim i društvenim ulogama. Stanovnici sela znatno češće od gradskog stanovništva podržavaju patrijarhalne uloge i smatra da muškarac treba biti glava porodice, a trećina se slaže da je ženina najvažnija uloga majčinstvo i domaćinstvo. Ispitanici mlađi od 30 godina iznenađujuće često dijele tradicionalne poglede – čak 41,3% njih smatra da muškarac treba da bude glava porodice, što ukazuje na prisustvo kontinuiteta tradicionalnih vrijednosti i među mlađim generacijama.

U istraživanju nalazimo vrlo visok nivo formalne podrške principu jednakih prava i mogućnosti muškaraca i žena na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Velika većina ispitanika smatra da muškarci i žene treba da budu jednako plaćeni za isti posao, da su jednako sposobni za rukovodeće pozicije i da poslodavci ne bi trebali davati prednost muškarcima pri zapošljavanju. Međutim, iako su ovi stavovi izrazito pozitivni, detaljna analiza po polu i mjestu stanovanja otkriva dublje društvene obrasce. Muškarci u znatno većem procentu od žena i dalje pokazuju tradicionalne stavove. Skoro svaki peti muškarac smatra da bi poslodavci trebali više zapošljavati muškarce, dok je taj procenat kod žena petostruko manji.

Takođe, iako velika većina muškaraca priznaje jednake sposobnosti žena za rukovodeće pozicije, procenat slaganja je značajno manji nego kod žena. Stanovnici sela nešto rjeđe nego stanovnici gradova smatraju da su muškarci i žene jednako sposobni za rukovodeće pozicije, što ukazuje da tradicionalniji rodni stavovi preovladavaju u ruralnim sredinama. Rezultati pokazuju da građani Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri podržavaju političku participaciju žena i prepoznaju njihov doprinos u razumijevanju društvenih i porodičnih pitanja. Više od četiri petine ispitanika smatra da žene trebaju biti jednako zastupljene u politici kao i muškarci, dok čak više od dvije trećine vjeruje da žene u politici bolje razumiju potrebe porodica i djece. Ovi podaci ukazuju na dominantno pozitivnu percepciju žena u sferi političkog angažmana. Ipak političkoj participaciji žena se više protive muškarci, stanovnici sela i mladi stanovnici BiH.

Većina građana Bosne i Hercegovine podržava pravo žena na kontrolu nad sopstvenim tijelom i pristup zdravstvenim uslugama. Velika većina ispitanika smatra da žene treba da imaju besplatne ginekološke preglede i kontracepciju i da slobodno odlučuju o svom tijelu. Međutim, kada je riječ o najosjetljivijem pitanju, pravu žene da odluči da li će zadržati trudnoću ili ne, podrška je manja, što ukazuje da dio društva i dalje ima restriktivne stavove prema reproduktivnim pravima žena. Pogledamo li razlike po polu možemo vidjeti da žene, stanovnici gradova i stariji ispitanici daleko snažnije od muškaraca, stanovnika sela i mlađih ispitanika podržavaju reproduktivna prava i autonomiju nad sopstvenim tijelom. Pravo na izbor po pitanju trudnoće podržava oko 80% Srba i Bošnjaka, kao i polovina Hrvata, što ukazuje na jači uticaj konzervativnih religijskih stavova među hrvatskim ispitanicima. Sličan obrazac postoji i kod stava o pravu žene da slobodno odlučuje o svom tijelu.

Najveći broj građana Bosne i Hercegovine odbacuje stavove koji ograničavaju slobodu žena u javnom i društvenom životu. Ogromna većina ispitanika se ne slaže s tvrdnjama da ženama treba ograničiti izlazak u kafane i javna mjesta u večernjim satima, da ne bi trebalo da govore o „muškim temama“ ili da im treba zabraniti takmičenje u „muškim“ sportovima.

Ovi podaci pokazuju da su tradicionalni stavovi o „pristojnom ženskom ponašanju“ prisutni, ali da nisu dominantni u opštoj populaciji. Te stavove najviše pronalazimo kod muškaraca, ispitanika koji žive na selu i znatno više među Bošnjacima, nego među druge dvije etničke grupe.

Nasilje nad ženama se ne prihvata među stanovnicima Bosne i Hercegovine, procenat onih koji opravdavaju takvo ponašanje je veoma mali.

Većina građana Bosne i Hercegovine odbacuje nasilne i seksističke stavove prema ženama, ali i dalje postoji manji, ali značajan broj ispitanika koji opravdavaju kontrolu nad ženama ili odgovornost žene za uznemiravanje. Ipak, nešto više od 10% ispitanika i dalje podržava ove stavove, što ukazuje na prisustvo patrijarhalnih i nasilnih obrazaca ponašanja u manjem dijelu populacije. To su najčešće muškarci, ljudi iz seoskih sredina i mladi od 40 godina. Tvrdnju da je žena kriva za uznemiravanje zbog načina oblačenja najviše podržavaju Bošnjaci, zatim Srbi, a najmanje Hrvati.

Rezultati pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoji vrlo visok stepen podrške obrazovnoj ravnopravnosti između muškaraca i žena, ali i da manji broj muškaraca i dalje zadržava tradicionalne stavove o ulozi žena u društvu.

Građani pokazuju opreznu toleranciju prema LGBT osobama: većina se zalaže za poštovanje, ravnopravnost pri zapošljavanju i protiv nasilja, te smatra da djecu treba učiti poštovanju različitosti, ali značajan dio još uvijek ne podržava gej brakove niti posebne zakone za zaštitu LGBT osoba. Stavovi o prirodi homoseksualnosti i uticaju Zapada na LGBT teme su podijeljeni, što pokazuje da društvo ima mješovite stavove između prihvatanja i tradicionalnih vrijednosti. Stavovi prema LGBT osobama uočavaju jasne razlike po polu, mjestu stanovanja, starosnoj dobi i etničkoj pripadnosti. Žene, stanovnici gradova i starije osobe generalno pokazuju veću podršku ravnopravnosti, poštovanju i slobodi izražavanja LGBT osoba, dok muškarci, stanovnici sela i mlađe osobe češće izražavaju sumnju ili neslaganje, posebno u vezi s gej brakovima, posebnim zakonima i percepcijom LGBT pokreta kao prijetnje tradicionalnim vrijednostima.

Većina ispitanika, nezavisno o grupi, osuđuje nasilje zbog seksualne orijentacije i podržava poštovanje različitosti. Stavovi o urođenosti homoseksualnosti su podijeljeni, s manjom podrškom među muškarcima i određenim etničkim grupama.

Većina ispitanika zauzima liberalan stav prema seksualnosti i reproduktivnim pitanjima. Ne smatra da je seksualni odnos opravdan samo radi rađanja djece, ne podržava zabranu kontracepcije, ne vidi seks prije braka kao grijeh i ne smatra da žena u brak treba da uđe nevinna. Većina podržava i postojanje dva pola, dok je mišljenje o promjeni pola kao mijenjanju Božije volje podijeljeno. Stavovi građana prema seksualnosti, reproduktivnim pravima, abortusu, promjeni pola i tradicionalnim vrijednostima u braku značajno variraju zavisno od pola, mjesta stanovanja, starosne dobi i etničke pripadnosti. Žene generalno pokazuju liberalnije stavove u odnosu na muškarce, posebno u pitanjima nevinosti, abortusa i seksualnosti. Muškarci češće izražavaju konzervativnije stavove, uključujući veći naglasak na promjeni pola kao Božijoj volji i zabrani abortusa. Građani pokazuju liberalnije stavove u odnosu na stanovnike sela, posebno u pitanjima abortusa, seksa prije braka i promjene pola. Stanovnici sela češće ističu tradicionalne vrijednosti i religijsko tumačenje promjene pola. Porastom godina opada slaganje s tvrdnjama da je seks prije braka grijeh ili da abortus treba zabraniti, dok stariji ispitanici pokazuju više poštovanja prema tradicionalnim stavovima o promjeni pola i nevinosti žene u braku. Mlađi ispitanici češće zauzimaju liberalniji stav u pogledu seksualnosti i reproduktivnih prava. Postoje značajne razlike među Bošnjacima, Hrvatima i Srbima, na primjer, stav da abortus treba zabraniti, češće podržavaju Hrvati, dok Srbi i Bošnjaci u manjoj mjeri zastupaju taj stav. Slična razlika vidljiva je i kod mišljenja o promjeni pola i važnosti nevinosti u braku.

Većina ispitanika ne smatra da feminizam ugrožava prava muškaraca i da je cilj rodne ideologije razaranje porodice. To pokazuje da građani generalno ne vide rodnu ravnopravnost i feminizam kao prijetnju tradicionalnim ulogama muškaraca i porodice, iako manji dio populacije izražava sumnju ili zabrinutost. S druge strane, postoji značajan nivo skepticizma prema funkcionalnosti ljudskih prava u praksi. Ispitanici smatraju da ljudska prava bolje funkcionišu u teoriji nego u stvarnosti. Ovo ukazuje na kritički stav građana prema implementaciji prava i normi, što može reflektovati nezadovoljstvo institucionalnim praksama i društvenim standardima. Pojedini ispitanici naglašavaju važnost kolektivnih i vjerskih vrijednosti: svaki peti ispitanik smatra da su interesi naroda važniji od ličnih interesa, dok većina stavlja lične interese iznad kolektivnih. Ipak, nešto više od polovine ispitanih stanovnika Bosne i Hercegovine želi živjeti u skladu s vrijednostima koje zastupa njihova vjera. Ovi nalazi pokazuju ravnotežu između ličnih sloboda i tradicionalnih vrijednosti, gdje građani prihvataju individualizam, ali zadržavaju značajan respekt prema vjerskim normama.

Najvažniji zaključci

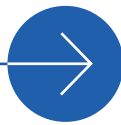

- Većina građana BiH načelno podržava rodnu ravnopravnost, postoje vidljive razlike po polu i mjestu stanovanja koje ukazuju na to da su tradicionalni stavovi i dalje prisutni, naročito među muškarcima i stanovnicima ruralnih područja.
- Iako većina građana BiH pokazuje visok nivo formalne podrške rodnoj ravnopravnosti, ispod te površine i dalje postoje duboko ukorijenjeni tradicionalni i patrijarhalni stavovi, naročito među muškarcima, stanovnicima sela i pojedinim etničkim grupama. Ovi rezultati ukazuju da proces promjene rodni stavova u društvu napreduje, ali nije ujednačen i još uvijek se suočava s otporima u konzervativnijim društvenim sredinama.
- Iako većina građana BiH formalno podržava rodnu ravnopravnost, rezultati pokazuju da tradicionalni rodni obrasci – naročito ideja o muškarcu kao „glavi porodice“ i ženi kao majci i domaćici – i dalje imaju snažan uticaj, naročito među muškarcima, stanovnicima sela i mladim ispitanicima.
- Iako su deklarativni stavovi o rodnoj ravnopravnosti u sferi rada u BiH izrazito pozitivni, i dalje postoji značajan rodni jaz u percepcijama. Žene u većoj mjeri od muškaraca podržavaju punu jednakost u zapošljavanju i rukovođenju, dok dio muškaraca i stanovnika sela i dalje pokazuje sklonost tradicionalnim pogledima prema kojima muškarci imaju prednost na tržištu rada.
- Istraživanje potvrđuje da većina građana BiH prihvata žene kao ravnopravne aktere u politici i cijeni njihov doprinos društvu, ali i da među određenim grupama – posebno među muškarcima, stanovnicima sela i manjim dijelom populacije s konzervativnijim pogledima – i dalje postoji otpor prema punoj rodnoj ravnopravnosti u političkoj sferi.
- Iako se većina građana BiH zalaže za pravo žena na zdravstvenu zaštitu i kontrolu nad sopstvenim tijelom, podrška pravu na izbor po pitanju trudnoće pokazuje postojanje dubokih rodni, kulturnih i religijskih razlika. Žene, gradsko stanovništvo i pripadnici mlađih i starijih generacija izražavaju veću otvorenost prema reproduktivnim pravima, dok muškarci, stanovnici sela i posebno ispitanici hrvatske nacionalnosti češće zastupaju konzervativnije stavove.
- Iako većina građana BiH podržava slobodu žena u javnom prostoru, rezultati otkrivaju značajnu manjinu koja i dalje smatra da žene treba da se ponašaju „skromno“ i da izbjegavaju „muške“ sfere – bilo u sportu, medijima ili noćnom životu. Ti stavovi su izraženiji među muškarcima, stanovnicima sela i dijelom među Bošnjacima, što ukazuje na duboko ukorijenjene religijske norme koje i dalje utiču na percepciju uloge žene u društvu.
- Nasilje nad ženama se ne prihvata među stanovnicima Bosne i Hercegovine, procenat onih koji opravdavaju takvo ponašanje je veoma mali.

- Iako su stavovi koji opravdavaju nasilje i kontrolu nad ženama u manjini, oni su i dalje socijalno prisutni i rodno, prostorno i kulturno diferencirani. Najveća sklonost opravdavanju takvih stavova bilježi se među muškarcima, stanovnicima sela i dijelom među Bošnjacima. Ovi podaci ukazuju da u bosanskohercegovačkom društvu i dalje postoje duboko ukorijenjeni stereotipi o kontroli nad životom žene, ženskoj odgovornosti i moralnosti, koji mogu predstavljati osnovu za normalizaciju rodno zasnovanog nasilja.
- Bosanskohercegovačko društvo pokazuje visok nivo modernih i egalitarnih vrijednosti kada se govori o obrazovanju žena, uz ograničene ostatke patrijarhalne kulture, najizraženije kod muškaraca.
- Ukupno gledano, društvo pokazuje mješavinu prihvatanja i tradicionalnih stavova, s izraženim razlikama prema sociodemografskim karakteristikama. Pitanja koja najviše dijele društvo su gej brakovi, posebni zakoni koji se tiču ove populacije i percepcijom LGBT pokreta kao prijetnje tradicionalnim vrijednostima.
- Ukupno gledano, istraživanje pokazuje da kod građana Bosne i Hercegovine postoji jasan trend prema liberalnijem i sekularnijem pristupu pitanjima seksualnosti, braka i reproduktivnih prava. Ipak, ne smijemo ignorirati prisustvo snažnih tradicionalnih stavova u određenim sociodemografskim grupama kao što su muškarci, stanovnici sela i Hrvati.
- Većina građana podržava osnovne principe rodne ravnopravnosti tj. ne vide rodnu ravnopravnost kao opasnost po društvo, ali imaju kritički stav prema praktičnoj primjeni ljudskih prava, koja bolje izgleda na papiru, nego što se provodi u praksi. Važno je naglasiti da se i dalje pridaje značaj vjerskim i moralnim vrijednostima u svakodnevnom životu.
- Kada govorimo o antirodnim stavovima vidimo da su oni više prisutni kod mladih ljudi u odnosu na ostale starosne kategorije. Postoji nekoliko razloga za to. Prije svega obrazovni sistem ne pruža dovoljno znanja o rodnoj ravnopravnosti, dok su istovremeno izloženi uticajnim online narativima koji promovišu antifeminističke i anti-LGBT stavove, ali se konzervativni stavovi promovišu i kroz časove vjeronauke u osnovnim i srednjim školama. Ekonomska nesigurnost, nezaposlenost i osjećaj bezperspektivnosti kod mladih stvaraju plodno tlo za jednostavne poruke koje nude krivce za njihove probleme. Mladi često prihvataju antirodne poruke i zbog potrebe za pripadanjem vršnjačkim grupama koje njeguju konzervativne vrijednosti.
- U seoskim sredinama tradicionalni rodni obrasci i patrijarhalne norme i dalje imaju snažnu društvenu funkciju. Stanovnici sela često imaju manji kontakt s različitostima i progresivnim idejama, što povećava strah i otpor prema promjenama. Lokalni vjerski i politički autoriteti u ruralnim područjima nerijetko ojačavaju antirodne poruke pod izgovorom zaštite tradicije.
- Muškarci su skloniji antirodnim stavovima jer rodnu ravnopravnost doživljavaju kao prijetnju tradicionalnim privilegijama i ulogama. Dominantni model "tvrde muškosti" u BiH dodatno ohrabruje otpor prema savremenim rodnim praksama.

Fokus grupe

Kako se opažaju tradicionalne vrijednosti

Kada kažemo „tradicionalne vrijednosti“ ispitanici imaju različite asocijacije. Za najveći broj njih to je porodica, brak iz prošlosti i to porodica gdje muškarac, otac, djed radi, a žena, majka, baka je u kući. Takođe i ostali članovi porodice znaju svoje uloge i obaveze koje im pripadaju. Tradicija su i porodična okupljanja najčešće kod najstarijeg člana porodice, koji je ujedno i glavni autoritet i koga svi poštuju i slušaju. Sada je toga sve manje i manje. Tradicija je i ćutanje o onome što se dešava u porodici bez obzira na sve. Nekima je prva asocijacija sintagma „napad na tradicionalne vrijednosti, koje moramo braniti“, a koju danas često možemo čuti u javnosti. Tradicionalne vrijednosti se povezuju i sa religijom, kao i načinom vaspitanja. Za neke učesnike to je asocijacija na narodne i vjerske običaje, folklor i hranu. Interesantno je da ispitanici tradiciju najčešće doživljavaju kao povratak u vrijeme kada su oni bili djeca tj. vrijeme njihovih baba i djedova.

„Očuvanje nečega što se prenosilo s koljena na koljeno.“

žena, 33 godine

Kada se govori o dobrobiti koje žene imaju od tradicionalnih vrijednosti to je poštovanje, red, sigurnost, okupljanje, ali samo pod uslovom da u toj porodici vlada sklad između muža i žene tj. da se žena uvažava i cijeni kao ličnosti. U praksi to bi značilo da postoji međusobni konsenzus o porodičnim ulogama i da se to ne narušava, bez obzira što postoji mogućnost da ide na štetu žene. Još uvijek postoje i tradicionalni „muški“ i „ženski“ poslovi, mada je ta granica danas vrlo upitna. Mogli smo čuti da su te vrijednosti čuvale žene od dodatnih obaveza koje nosi zapošljavanje, jer se smatralo da žene ne trebaju da imaju posao.

„Izvor svih zala u prošlosti, a tiče se odnosa između muškaraca i žena je ekonomska zavisnost žena od muškaraca.“

muškarac, 36 godine

Osnovna zamjerka tradicionalnim vrijednostima je da nije dozvoljavala da žive kako bi one željele. Da su ih držali unutar kuće i dvorišta. Iz toga proizilaze svi drugi problemi, ćutanje i skrivanje svega što ne valja zbog sramote, način ponašanja i odijevanja.

„Tradicija ne poštuje volju žene.“

žena, 33 godine

Čuli smo da tradicija muškarcima dozvoljava da rade šta žele, dok je prema ženama mnogo rigoroznija (ponašanje, odijevanje, zabava i sl.). Takođe se stiče utisak da su očekivanja od žena često veća i nerealnija u odnosu na muškarce, a greške im se teže opraštaju.

„Danas se od žena očekuje da rade kao da nemaju porodični život, a da se posvete porodici kao da nemaju poslovni život.“

žena, 18 godina

Kada danas govorimo o tradicionalnim vrijednostima možemo reći da se običan muškarac i žena u Bosni i Hercegovini nalaze negdje između, jer tradicije je sve manje, ali nekima ona nedostaje. Žene su slobodnije, ali i dalje opstaju neka nepisana pravila koja ih ograničavaju i sputavaju. Ipak, nema vraćanja u prošlost.

Najveći broj ispitanika u Banjaluci se slaže da religija utiče na percepciju žene, ali se stiče utisak da se to prije svega odnosi na islam i zemlje gdje je on dominantan i ekstreman, daleko od nas. Moglo se čuti da možda religija i nije problem, već interpretacija religije, koja se veoma često odnosi restriktivnije prema ženama, nego muškarcima i ne samo u ponašanju, nego i kroz psihički pritisak. Po Kuranu muškarci i žene su jednaki, i on poštuje žene, ali je problem u njegovoj interpretaciji.

„Žena ima veći problem sa Bosnom, nego sa islamom.“

žena, 35 godina

Takođe, istaknuto je da su vjerske ustanove same sebi dovoljne i da ih ne interesuju mnogo životi običnih ljudi, niti muškaraca, niti žena.

Odnos tradicije prema ženama

Stiče se utisak da ispitanici ne smatraju da je uticaj tradicionalnih vrijednosti danas jak i da žene danas imaju slobodu da same odlučuju o tome kako će živjeti i šta će raditi. Kada se govori o obrazovanju žena, čuli smo oprečna mišljenja. Neke žene smatraju da muškarci, prije svega muževi, ne žele da imaju obrazovane, sposobne i jake žene, dok muškarci tvrde da nemaju ništa protiv toga, pogotovo ako se to gleda iz perspektive očeva i braće, jer obrazovanje daje veću sigurnost, mogućnost i slobodu njihovim sestrama i kćerkama. Svakodnevica žena je najčešće u skladu s tradicionalnim vrijednostima, rodne uloge su veoma često podijeljene u skladu s tim vrijednostima, ali tu treba biti obazriv, jer na individualnom planu veoma često dolazi do zamjene uloga tj. da muškarci rade poslove koji „pripadaju“ ženama, a žene rade „muške“ poslove. Nema sumnje da žena sama treba da odlučuje o svom tijelu i zdravlju, ali teško je reći koliko tradicija ima uticaja, a koliko današnje okruženje u kojem živimo.

„Nisam siguran zašto žene ne brinu o svom zdravlju, da li je to tradicija, neobrazovanost ili nemarnost.“

muškarac, 28 godina

Mijenjaju se i stavovi o „ženskoj neplodnosti“, nekada su za to bile isključivo krive žene, danas je to drugačije i muškraci su toga svjesni, što podrazumijeva i odlazak muškarca kod ljekara. Takođe, danas je dobijanje djece stvar dogovora partnera, dok u nekim prošlim vremenima to nije bilo slučaj. Otići kod psihologa ili psihijatra je veliki problem i za žene i za muškarce. Kada se govori o ginekološkim pregledima, žene su danas slobodnije, ali nedostaje edukacije i navike odlaska ljekaru.

Kada se govori o nasljeđivanju ni muškarci, ni žene nemaju dilemu da tu žene i muškarci trebaju da se tretiraju jednako, jer se kroz posjedovanje imovine i sl. žene osjeća sigurnijom i ekonomski nezavisnijom.

Žene u politici ili na visokim funkcijama su donekle problem starijim generacijama muškaraca, ali mlađe generacije to lakše prihvataju i opažaju kao normalno. Ako je neko sposoban, nema veze kojeg je pola.

„Ako se žene ne budu bavile politikom, postoji mogućnost da se vratimo na staro.“

muškarac, 26 godina

Žene i njihova prava

Najveći broj učesnika fokus grupa ne podržava bilo kakvo smanjenje prava žena, a samim tim nemaju ni ideju kojih bi se to prava žene mogle odreći. Samo jedan ispitanik je kazao da bi volio da sistem bude pravedniji kada se radi o dodjeli djece majci ili ocu. On misli da su očevi donekle u nepovoljnijoj poziciji od majki. Stiče se utisak da muškarci ne razmišljaju o raspodjeli moći između muškaraca i žena i nije im neobično da na fakultetima ima više studentica od studenata, ali ne i profesorica, u odnosu na profesore.

Kada se govori o viđenju novih prava mogli smo čuti da je potrebno još raditi na zaštiti žena od nasilja.

Interesantno je da ženama u Tuzli nije bliska ideja o primanju nadoknade za neplaćeni rad, jer tu nema šta da se država miješa tj. oni biraju partnera koji će im pomoći oko domaćinstva i cijeniti njihov rad. Novac treba da se daje djeci i starim osobama bez primanja.

„Nema mi smisla da mi država plaća što održavam prostor u kojem živim.“

žena, 34 godine

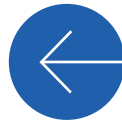
Ženska prava i feminizam

Feminizam baš i nije omiljen pojam među ženama i muškarcima i smatraju da je doživio inflaciju i da ga zloupotrebljavaju i liberali i konzervativci, kada se treba obračunati s neistomišljenicima. Važno je napomenuti da najveći broj ljudi i ne zna pravo značenje ovog pojma, što ovima koji manipulišu olakšava posao.

„Ne smeta mi riječ feminizam, ne znam šta je to.“

muškarac, 32 godine

Problem feminizma je što je krenuo s borbom za ravnopravnost polova, a potom je doveo u pitanje dva pola, pa uveo više seksualnih identiteta i to iritira mnoge muškarce i žene. Učesnici fokus grupe ističu da, feminizam kao pojam, muškarci često koriste kao uvredu za žene, ali ga i žene koriste da bi se odbranile od kritike koje su upućene njima. Kritike ponekad znaju biti opravdane, pa žene u tom slučaju koriste feminizam da bi odagnale kritiku. Takođe mogli smo čuti da postoje žene koje smatraju da su superiornije od muškaraca, što nazivaju feminizmom i na taj način ovaj pojam postaje odbojan drugima.

„Danas živimo u vremenu ekstrema i upravo ti ekstremisti obesmišljavaju pravo značenje i značaj feminizma.“

muškarac, 36 godine

Naravno, to ne važi samo za feminizam, već i za mnoge druge pojmove fašizam, nacionalizam i sl.

Asocijacije na pojam „ženska prava“ su različite i idu od političkih tema (glasanje), preko ličnog izbora (da budem ja), ravnopravnosti, jednakosti, slobode izražavanja i djelovanja, mogućnost abortusa, do jednakosti u ekonomskoj sferi (mogućnost da rade), ali i zaštita žena od nasilja.

Još uvijek se ne poštuju sva prava žena, ali smo na dobrom putu i nema nazad. Muškarci imaju strah od gubitka autoriteta i otuda dolazi otpor.

Ženska prava jesu došla „sa Zapada“ ali to samo po sebi nije loše i korist od toga je imalo cijelo društvo. Mada danas imamo tendencije, koje dolaze najčešće preko društvenih mreža, da sa zapada dolazi konzervativizam, koji ženu ponovo želi da smjesti u kuću i pretvori je u domaćicu.

Završna riječ

Tokom posljednje decenije, Bosna i Hercegovina, kao i većina evropskih država, ali i globalno u cijelom svijetu, postali su poprište intenzivnih javnih i političkih debata o rodnoj ravnopravnosti, pravima žena, seksualnosti, LGBTIQ+ pravima i ulozi tradicionalnih vrijednosti u savremenom društvu. U tom kontekstu sve veću vidljivost i društveni uticaj imaju tzv. antirodni pokreti – organizovane mreže političkih, vjerskih, civilnih i medijskih aktera koji se protive savremenim standardima ljudskih prava, rodnoj ravnopravnosti i pravima LGBTIQ+ osoba.

Ovi pokreti u BiH djeluju u transnacionalnom okviru, oslanjajući se na narative i strategije identične onima u regionu, uz snažne veze s međunarodnim konzervativnim organizacijama. Njihov uspon u BiH je posebno povezan s periodom nakon ratifikacije Istanbulske konvencije (2013), kao i sa ponovnim dolaskom na vlast Donalda Trampa, kada su kroz kampanje protiv rodnog zakonodavstva, seksualnog obrazovanja i LGBT prava značajno uticali na javne politike, medijski diskurs i percepciju građana.

U društvu obilježenom etničkim podjelama, nepovjerenjem u institucije i rastućom nesigurnošću, antirodni narativi postaju sredstvo mobilizacije i političke polarizacije. Korištenjem moralne panike, dezinformacija i retorike „zaštite porodice“, ovi pokreti uspijevaju doprijeti do širokog dijela stanovništva, posebno u ruralnim i religijski orijentisanim zajednicama. Istraživanje sprovedeno među građanima BiH pokazuje ambivalentnu sliku društvenih vrijednosti:

1. Visoka deklarativna podrška rodnoj ravnopravnosti

Velika većina ispitanika smatra da muškarci i žene treba da imaju jednaka prava u svim oblastima života, jednaka primanja i istu šansu za zapošljavanje i rukovodeće pozicije. Takođe postoji visoka podrška političkoj participaciji žena.

2. Međutim, ispod površine i dalje postoje snažni tradicionalni i patrijarhalni obrasci

- Muškarci značajno češće izražavaju stav da muškarac treba biti „glava porodice“ i da je glavna uloga žene majčinstvo i domaćinstvo.
- Ruralna populacija i mlađi muškarci ispoljavaju najkonzervativnije stavove.
- Oko trećine ispitanika vjeruje da je borba za ženska prava „završena“ i da više nije potrebna.

3. Reproductivna prava i seksualnost ostaju najspornije teme

Većina podržava besplatne zdravstvene usluge i pravo žena da odlučuju o svom tijelu, ali podrška pravu na abortus značajno opada. Najveći otpor dolazi od muškaraca, stanovnika sela i mlađih ispitanika.

4. Stavovi prema LGBTIQ+ osobama: tolerancija bez potpune prihvaćenosti

- Građani široko podržavaju nenasilje, poštovanje i ravnopravnost pri zapošljavanju.
- Većina se protivi gej brakovima i posebnim zakonima zaštite.
- Najveći otpor iskazuju muškarci, stanovnici sela i mlađe generacije.

5. Seksualnost i moralne norme

Građani su generalno liberalni prema seksu prije braka, kontracepciji i građanskom braku, ali stavovi o promjeni pola i „dvama polovima“ ostaju podijeljeni, uz snažan uticaj religijskih normi.

6. Uticaj tradicije: ambivalencija između nostalgije i ograničenja

Kvalitativni nalazi pokazuju da građani tradiciju doživljavaju kroz prizmu:

- porodične kohezije i sigurnosti,
- jasno podijeljenih rodni uloga,
- autoriteta najstarijeg člana porodice,
- „ćutanja o problemima“ i ograničenja za žene.

Žene ističu da ih je tradicionalni okvir često sputavao, dok pojedini muškarci tradiciju posmatraju kao izvor stabilnosti. Ipak, većina ispitanika smatra da povratak u prošlost nije moguć niti poželjan.

Šta preduzeti?

1. BiH se nalazi u fazi pojačane polarizacije oko pitanja roda, seksualnosti i ljudskih prava, što stvara rizik nazadovanja u već postignutim standardima.
2. Postoji prostor za intervenciju, jer većina građana formalno podržava ravnopravnost, ali joj nedostaje dublje razumijevanje i sposobnost prepoznavanja manipulativnih antirodni narativa.
3. Najranjivije grupe na antirodne poruke su: muškarci, mladi, stanovnici ruralnih sredina i religijski konzervativni segmenti populacije.
4. Civilno društvo i mediji nemaju dovoljno kapaciteta da se nose s dezinformacijama, niti da efikasno promovišu rodnu ravnopravnost.
5. Potrebni su sistemski programi jačanja rodne ravnopravnosti, medijske pismenosti, participacije žena i društvene tolerancije, posebno u manjim gradovima i seoskim zajednicama.

ŠTA JE NAMA NAŠA BORBA DALA?

Stavovi javnosti o antirodnim narativima
u Bosni i Hercegovini